

UNIVERZITA PALACKÉHO
V OLOMOUCI

Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

Psaní hlásky j ve
Staročeském hlaholském
Comestoru

Writing of the sound j in the Czech glagolitic
Comestor

Bakalářská diplomová práce

Barbora Benešová
Olomouc 2023

UNIVERZITA PALACKÉHO
V OLOMOUCI

Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

Psaní hlásky j ve
Staročeském hlaholském
Comestoru

Writing of the sound j in the Czech glagolitic
Comestor

Bakalářská diplomová práce

Autor: Barbora Benešová
Studijní obor: Česká filologie se zaměřením na
editační práci ve sdělovacích prostředcích
Vedoucí práce: doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.
Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením doc. Mgr. Miroslava Vepřka, Ph.D., a to za využití informačních zdrojů uvedených v seznamu literatury.

Olomouc, 24. dubna 2023

podpis:

Poděkování

Děkuji tímto vedoucímu své bakalářské práce doc. Mgr. Miroslavu Vepřkovi, Ph.D., za jeho trpělivé vedení mého bádání a za rady a doporučení, která jsem od něj obdržela.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Barbora Benešová

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,

Katedra bohemistiky

Název práce: Psaní hlásky j ve Staročeském hlaholském Comestoru

Název práce v angličtině: Writing of the sound j in the Czech glagolitic Comestor

Vedoucí práce: doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Počet znaků: 73 680 znaků

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 26

Klíčová slova: hlaholice, Staročeský hlaholský Comestor, klášter Na Slovanech, grafém děrv, hláska j

Klíčová slova v angličtině: glagolitic script, Czech glagolitic Comestor, monastery Na Slovanech, grapheme děrv, the sound j

Abstrakt

Tato bakalářská práce se věnuje problematice českohlaholských památek vzniklých na půdě kláštera Na Slovanech (též Emauzský). Srovnávám znění staročeského překladu Comestoru ve verzích zapsaných hlaholicí a latinkou. Speciálně se zaměřuji na hlásku j ve Staročeském hlaholském Comestoru, na jejímž příkladu se ukazuje to, zdali a jak si čeští písaři charvátské hranaté hlaholice upravili její úzus pro češtinu.

Abstract

This bachelor's thesis is devoted to the issue of Czech glagolitic literature created on the grounds of Na Slovanech (also Emauzský) monastery. I am comparing the wording of the Old Czech translation of Comestor in the Glagolitic and Latin versions. I am especially focusing on the sound j in the Czech glagolitic Comestor, the example of which shows whether and how the Czech scribes of the Croatian angular glagolitic script adapted its use for Czech language.

Obsah

1 Úvod.....	8
2 Historie české hranaté hlaholice a její specifika.....	10
2.1 Děrv HP	12
2.2 Jat' B	13
3 České hlaholské památky kláštera Na Slovanech.....	14
3.1 Staročeský hlaholský Comestor.....	17
4 Metodika výzkumu a počáteční hypotézy.....	19
5 Hlásky a hláskové skupiny.....	22
5.1 Hlásková skupina <i>je</i> zapsaná jako <i>e</i>	23
5.2 Grafém <i>j</i> odpovídá hlásce <i>j</i>	24
5.4 Hlásková skupina <i>ji, jí</i> zapsaná jako <i>i</i>	26
5.5 Hlásková skupina <i>je</i> zapsaná jako <i>je</i>	26
5.6 Grafém <i>i</i> odpovídá hlásce <i>j</i>	28
5.8 Hlásková skupina <i>ji, jí</i> zapsaná jako <i>ji</i>	29
5.9 Hlásková skupina <i>je</i> zapsaná jako <i>ie</i>	31
6 Propria.....	32
6.1 Hlásková skupina s nejvyšším počtem proprií – grafém <i>j</i> odpovídá hlásce <i>j</i>	33
6.2 Srovnání procentuálního zastoupení proprií u skupin 1×5	34
6.3 Srovnání procentuálního zastoupení proprií u skupin 3×7	36
7 Výsledky analýzy – závěry.....	37
Prameny.....	40
Literatura.....	40
Příloha 1 – tabulka všech nalezených tvarů obsahujících hlásku <i>j</i>	42

1 Úvod

Staročeský hlaholský Comestor je jednou ze šesti dochovaných českohlaholských památek pražského kláštera Na Slovanech (také klášter Emauzský). Tento klášter byl založen Karlem IV. roku 1347 za účelem obnovení cyrilometodějské tradice užívání staroslověnštiny jako jazyka liturgie. Protože na českém území už tato tradice vymizela, pozval si Karel IV. benediktinské mnichy z území Charvátska, kteří psali charvátskou hranatou hlaholicí, jež je odvozena od původní Konstantinovy hlaholice a liší se přeměnou prvotně oblých až kulatých tvarů ve čtvercové a obdélníkové, spojené jednoduchými linkami. Tito mniši sloužili mši v charvátské církevní slovanštině, jež vychází z nejstaršího spisovného jazyka Slovanů – staroslověnštiny. Později se k mnichům charvátským přidali také čeští a začali se hlaholské písmo učit. Natolik se jim zalíbilo, že jej počali využívat také k zápisu textů jazykově českých. Oproti nepřesnému a nejednotnému spřežkovému pravopisu byla totiž hlaholice výhodnější například tím, že měla vlastní grafémy pro hlásky *č*, *ž* a *š*. Čeština v té době nesloužila jako jazyk liturgie, využívala se pro didaktické texty, mezi než náleží i nejstarší překlad latinské biblické dějepavy Petra z Troyes – Staročeský hlaholský Comestor – vyhotovený právě v Emauzích. Do dnešní doby se dochoval v počtu 27 folií, patří mezi ně zlomky *Třeboňské*, *Vyšebrodské*, *zlomek archivní školy* a *zlomek Krtíšský*, jež v monografii *Staročeský hlaholský Comestor* posbírala a transliterovala i společně s latinským originálem Ludmila Pacnerová. Právě tato publikace je předmětem mého zkoumání.

Ve své bakalářské práci se pokusím konkretizovat problematiku převzetí charvátské hranaté hlaholice českými emauzskými mnichy pro češtinu na příkladu hlásky *j*, jejíž zápis dosahoval několika alternativních podob. Nejstarší dochovaný překlad nejznámějšího díla Petra z Troyes budu porovnávat s mladší latinkovou verzí, určím možnosti zápisu hlásky *j* a její podoby v různých slabikách ji obsahujících. Předmětem mé analýzy je tedy vyhledat s pomocí mladšího latinkového překladu tvary obsahující hlásku *j*, porovnat je a najít spojitosti nebo rozdíly mezi nimi, abych mohla určit, zdali se čeští emauzští mniši při zápisu překladu Comestoru drželi úzu charvátské hlaholice, či zdali si jej pro potřeby češtiny modifikovali, a pokud ano, pak jakým způsobem.

Nejdříve zmíním specifika české hranaté hlaholice a její historii, v dílčích podkapitolách se zaměřím na grafémy, jimiž se hláska *j* zapisovala. Dále uvedu dochované českohlaholské památky se speciálním zřetelem na Staročeský hlaholský Comestor, na jehož příkladu stavím svou analýzu. V metodice výzkumu popíšu, jak jsem

pracovala, jakých skutečností jsem si všímala, případně jaké případy jsem z určitých důvodů nezahrnovala do statistiky. Kapitola 5 a její podkapitoly budou věnovány mým zjištěním, tematizaci získaných dokladů a jejich kategorizaci společně s přidruženou statistikou jejich výskytu. Další část mé analýzy – kapitola 6 – se bude samostatně věnovat vlastním jménům, vyděluji je od celku, protože se domnívám, že jejich psaní mohlo být vůči ostatním tvarům odlišné. Kapitola 7 shrne výsledky mé analýzy, potvrdí nebo vyvrátí mé prvotní hypotézy, na příkladech ukáže, jaké skutečnosti jsem svým výzkumem zjistila a jaké poznatky získala.

2 Historie české hranaté hlaholice a její specifika

Charvátská hranatá hlaholice je písemný systém vzniklý z původní kulaté hlaholice, již pro zápis staroslověnštiny vytvořil Konstantin–Cyril.¹ Sestává ze čtverců a obdélníků spojených jednoduchými tahy. Do Čech se dostala společně s charvátskými mnichy, které do Emauzského kláštera pozval Karel IV. Chtěl navázat na cyrilometodějskou tradici liturgie ve staroslověnštině a slovanskou literaturu psanou původním písmem prvního spisovného jazyka Slovanů, hlaholicí.² Založení tohoto kláštera navazuje podle Josefa Vašici na domácí slovanské tradice a hlásí se k obnově úcty sv. Cyrila a Metoděje a sv. Prokopa, jimž byl zasvěcen kostel Panny Marie na Slovanech.³ Když do Emauzského kláštera vstoupili mniši čeští, učili je charvátští hlaholici a staroslověnštinu charvátské redakce (charvátskou církevní slovanštinu).⁴ Čeští mniši začali pro didaktické účely užívat hlaholice i pro češtinu, vznikaly tak hlaholské památky, kterých se do dnešní doby dochovalo šest.

Roku 1419 byl klášter Na Slovanech postoupen husitům. Dovolávající se uznání češtiny za jazyk liturgie, považovali staroslověnštinu za svůj vzor. Období rozkvětu a uchování českohlaholského a charvátskohlaholského písemnictví skončilo smrtí opata Řehoře Kříže roku 1434. Klášter zůstal pouhou kališnickou farou, hlaholské památky přestaly být využívány, byly však dál uchovány v klášterní knihovně, až na Remešský evangeliář, který husité roku 1453 darovali do Cařihradu.⁵ Za vlády Rudolfa II. byly zchátralé budovy zrestaurovány a klášter rekatolizován břevnovskými benediktiny. Roku 1611 byl v souvislosti s vpádem pasovských vojsk do Prahy vypleněn nespokojeným pražským lidem a mniši pobiti. Zpustošená skončila i emauzská knihovna a její památky.⁶

Následující odstavce věnují specifikům charvátské hranaté hlaholice využívané i pro češtinu. Václav Čermák ve své monografii Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské uvádí, že: „došlo v klášteře Na Slovanech k zformování české písarské

¹ PACNEROVÁ, Ludmila. Česká varianta charvátské hranaté hlaholice. In Slovo, sv. 44–49 (1994–'96). Zagreb 1996., str. 45.

² PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In Slovo, sv. 56–57 (2006-'07). Zagreb 2008., str. 405.

³ KURZ, Josef. MURKO, Matija. VAŠICA, Josef. Slovanské studie: sbírka statí, věnovaných prelátu univ. prof. dr. Josefu Vajsovi k uctění jeho životního díla. Praha: Vyšehrad, 1948. Podlahova knihovna naučných spisů., str. 163.



⁴ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X., str. XV.

⁵ Tamtéž, str. XVII.

⁶ Tamtéž, str. XVII.

praxe v hlaholici a k jejímu přizpůsobení fonetickým potřebám českého jazyka.⁷ Redukce počtu grafémů vůči původní hlaholici je podle Čermáka způsobena fonetickými změnami v hláskoslovném systému charvátštiny. Tyto změny převzali od charvátských mnichů také mniši čeští, ne ale zcela.⁸

Po charvátském vzoru i česká hlaholice využívala zkrácených slov, například u slova *bóh*, které v České bibli hlaholské písaři zkracovali na *b(oh)b*.⁹ Písaři českohlaholských památek obvykle vynechávali středové samohlásky a zkrácení slova označovali titlou – svislou čarou nad zkráceným slovem.¹⁰ Užívali také ligatury, tedy grafická spojení dvou liter v jednu.¹¹ Pro období charvátskohlaholské je příznačný rozkvět svazování také tří nebo čtyř písmen. V dochovaných památkách českohlaholských se ligatury objevily v Comestoru méně než v České bibli hlaholské a Pasionálu.¹²

Specifické bylo vykreslování velkých písmen, svislé čáry byly často zdvojeny, mohlo tomu tak být i u příček, tyto grafémy se ale od své původní podoby příliš nelišily. Bývaly přetaženy červenou nebo žlutou barvou, ve zlomcích Comestoru se tento rozdíl oproti psaní minuskulí nenachází. Na rozdíl od původní hlaholice, která pro hlásku *m* užívala písmene ¹³, charvátská hranatá přejala z latinky grafém *m*. Ten se v českohlaholském Comestoru objevuje běžně namísto původního. Starší zůstal obsažen pouze v ligaturách v podobě , jak dokládá Pacnerová.¹⁴ Pro zápis iniciál a názvů kapitol užívali mniši červený, modrý nebo modrozelený inkoust, v případě Comestoru to byl u iniciál inkoust střídavě červený a modrý, u názvů kapitol červený. Oproti českým památkám psaným latinkou byly iniciály méně zdobné, v bibli Hlaholské se vyskytly dvě latinkové pod vlivem latinské knižní malby.¹⁵

⁷ ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2., str. 105.

⁸ Tamtéž, str. 106.

⁹ Tento a další příklady zkracování slov uvádí Čermák v: ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2., str. 107.

¹⁰ PACNEROVÁ, Ludmila. Česká varianta charvátské hranaté hlaholice. In Slovo, sv. 44–49 (1994–'96). Zagreb 1996., str. 47.

¹¹ KRAUS, Jiří. PETRÁČKOVÁ, Věra. Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0607-9., str. 459.

¹² PACNEROVÁ, Ludmila. Česká varianta charvátské hranaté hlaholice. In Slovo, sv. 44–49 (1994–'96). Zagreb 1996., str. 48.

¹³ Pro zápis všech hlaholských liter užívám fontu Glagoljica euglata.

¹⁴ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In Slovo, sv. 56–57 (2006–'07). Zagreb 2008., str. 416.

¹⁵ PACNEROVÁ, Ludmila. Česká varianta charvátské hranaté hlaholice. In Slovo, sv. 44–49 (1994–'96). Zagreb 1996., str. 48.

Českohlaholské písemnictví se oproti charvátskému liší například psaním hlásek *h* a *ř*, které charvátští mniši neznali. Nejdříve čeští mniši užívali grafému **Б** pro *r* i *ř* a grafému **Ѧ** pro *g* i *h*, později byla pro *ř* po vzoru latinkového spřežkového pravopisu využita spřežka *rz* – **БѦ**. Aby nedocházelo k nedorozuměním, v případě, že čeští mniši chtěli napsat znaky **Б** a **Ѧ** za sebe v platnosti hlásek *r* a *z*, byl mezi ně vložen apostrof. V mladších hlaholských textech byl pro zápis hlásky *h* přejet cyrilský grafém **Г**. Výjimku tvořila nomina sacra¹⁶, v jejichž zkratkách se *h* stále psalo grafémem **Ѧ**.¹⁷ V následujících podkapitolách se blíže zaměřím na charakteristiku liter hlaholice, které sloužily k vyjadřování hlásky *j*, jež představuje hlavní předmět mého výzkumu.

2.1 Děrv **HP**

Děrv je písmeno hlaholské abecedy s číselnou hodnotou 30.¹⁸ Josef Vajs ve své Rukověti hlaholské paleografie odvozuje tuto literu od samaritánského jud, které taktéž udávalo hlásku *j*.¹⁹ Na přesnou hláskovou platnost v původní hlaholici panují různé názory, např. F. V. Mareš počítá s tím, že děrv označoval *d'* či palatální *g'*,²⁰ Václav Čermák uvádí, že děrv označoval ve starších charvátskohlaholských textech hláskové spojení *žd*, v památkách od 14. století se začal objevovat děrv v platnosti hlásky *j*.²¹ I v české emauzské hlaholici došlo k přehodnocení užívání tohoto grafému, a to zejména pro vyjádření hlásky *j*. V kapitole 7, jež bude podpořena výsledky mé analýzy, osvětlím, jakým způsobem užívali čeští písaři děrv oproti svým charvátským spolubratřím. Prozatím pronáším hypotézy: písaři české hranaté hlaholice nejspíše užívali děrv širěji než charvátští, upravili si jeho platnost dle svých potřeb a pravděpodobně přitom byli ovlivněni územ latinky, kterou zřejmě znali a ovládali, zejména v zápisu vlastních jmen.

¹⁶ Nomina sacra jsou „zkratky kontraktů frekventovaných slov církevního jazyka k jejich odlišení od okolního textu...“, viz Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích. Praha: Diderot, 1999. sv. 5. ISBN 80-902555-9-0., str. 380.

¹⁷ ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2.

¹⁸ KURZ, Josef. Učebnice jazyka staroslověnského. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství)., str. 22.

¹⁹ VAJS, Josef. Rukověť hlaholské paleografie: uvedení do knižního písma hlaholského = [Manuel de paléographie glagolitique: introduction a l'écriture slavonne glagolitique]. Praha: Slovanský ústav, 1932. VIII., str. 84.

²⁰ MAREŠ, František Václav. Hlaholice na Moravě a v Čechách. In Cyrilometodějská tradice a slavistika. Eds. E. Bláhová, J. Vintr. Praha: Torst, 2000. ISBN 80-7215-111-8., str. 95.

²¹ ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2., str. 106.

Pacnerová o děrvu píše: „užívalo se ho na začátku cizích slov ve slabice *je* a před *i*, *o*, *ě* a *ie* a před konsonanty.“²² V edici, jež je mým základním textem, transliteruje děrv jako *j*, proto pokaždé, užívám-li grafém *j* pro označení hlásky *j*, míním právě děrv.

2.2 Jat' Ѣ

Jat' je písmeno hlaholské abecedy, u níž se dříve předpokládala číselná hodnota 800, jak uvádí s otazníkem například Josef Kurz v Učebnici jazyka staroslověnského.²³ Až později byla nalezena platnost 4000. Pacnerová ve své tabulce hlaholské abecedy udává právě číselnou platnost 4000, k níž dodává, že byla objevena v charvátskohlaholské abecedě v knihovně v Bambergu,²⁴ která pochází ze 16. století a je zapsána ve 2 variantách, ta první označuje grafémy s jejich názvy, druhá uvádí číselné hodnoty. Tento nález potvrzuje domněnku, že poslední devítičlenná řada hlaholské abecedy vyjadřuje hodnoty tisíců, oproti původní hlaholici v této však chybí druhý *jer*, druhé *ch* a nosovky.²⁵ Vajs uvádí, že původ litery je neznámý.²⁶ Jat' v českohlaholských památkách nahrazovala na začátku slova a mimo začátek po souhlásce a pajeříku slabiku *ja*, také se jí využívalo na místě českého *e* a *é* po souhlásce a také tam, kde má *ě* staroslověnština.²⁷

²² PACNEROVÁ, Ludmila. Česká varianta charvátské hranaté hlaholice. In *Slovo*, sv. 44–49 (1994–'96). Zagreb 1996., str. 46.

²³ KURZ, Josef. Učebnice jazyka staroslověnského. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství)., str. 23.

²⁴ PACNEROVÁ, Ludmila. Česká varianta charvátské hranaté hlaholice. In *Slovo*, sv. 44–49 (1994–'96). Zagreb 1996., str. 59.

²⁵ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In *Slovo*, sv. 56–57 (2006–'07). Zagreb 2008., str. 411.

²⁶ VAJS, Josef. Rukověť hlaholské paleografie: uvedení do knižního písma hlaholského = [Manuel de paléographie glagolitique: introduction a l'écriture slavonne glagolitique]. Praha: Slovanský ústav, 1932. VIII., str. 99.

²⁷ PACNEROVÁ, Ludmila. Česká varianta charvátské hranaté hlaholice. In *Slovo*, sv. 44–49 (1994–'96). Zagreb 1996., str. 46.

3 České hlaholské památky kláštera Na Slovanech

Důvod vzniku českých hlaholských památek byl didaktický, mše byly slouženy v církevní slovanštině, oficiálním komunikačním jazykem byla latina. Čeština měla funkci jazyka vzdělávací četby.²⁸ Pacnerová dodává: „... někteří členové kláštera ani latinku neznali a třeba i kvůli nim se tyto texty přepisovaly do hlaholice, aby se knihovna doplnila spisy, které byly v klášterním prostředí nezbytné.“²⁹ Hlaholice měla oproti tehdejšímu spřežkovému pravopisu výhodu, disponovala znaky pro hlásky č, ž a š.³⁰ Spřežkový pravopis se potýkal s nepřesností a nejednotným zápisem, zatímco pro češtinu upravená charvátská hranatá hlaholice byla ucelenou pravopisnou soustavou.³¹

Roku 1611 byl klášter Na Slovanech společně se svou bohatou knihovnou zničen při pražské bouři.³² Z českohlaholských památek se jich dochovalo pouze 6, některé ve formě pouhých zlomků. Nejstarší dochovanou památkou je přípisek k II. dílu Remešského evangeliáře obsahující epištoly a evangelia pro 29 církevních svátků. Tento přípisek (kolofon) se nachází na konci textu, datovaný rokem 1395.³³ Samotný Remešský evangeliář obsahuje část cyrilskou a hlaholskou, podle níž sloužil emauzský opat pontifikální mši – jedná se tedy o památku cyrilskou a charvátskohlaholskou s českohlaholským přípisem.³⁴ Dalšími památkami jsou nástěnný nápis staročeského Desatera (o dataci vzniku této památky se zmíním později) a II. díl České bible hlaholské z roku 1416. Před rokem 1416 měly podle Ludmily Pacnerové také vzniknout český překlad latinského Comestoru – biblické dějepavy, Pasionál a Zlatá legenda, ze všech tří děl se dochovaly pouze zlomky.³⁵ Datací vzniku dochovaných fragmentů Pasionálu a Zlaté legendy se Pacnerová zabývala v letech 1975³⁶ a 1976³⁷. Právě v druhém poznamenaném roce naznala, že Zlatá legenda a Pasionál musely vzniknout po roce 1415,

²⁸ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X., str. XVI.

²⁹ Tamtéž, str. XVI.

³⁰ Tamtéž, str. XVI.

³¹ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In Slovo, sv. 56–57 (2006–'07). Zagreb 2008., str. 416.

³² Tamtéž, str. 409.

³³ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X., str. XVI.

³⁴ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In Slovo, sv. 56–57 (2006–'07). Zagreb 2008., str. 409 a 410.

³⁵ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X., str. XVI.

³⁶ PACNEROVÁ, Ludmila. Česká hlaholská literatura v klášteře na Slovanech. In Z tradic slovanské kultury v Čechách. Eds. J. Petr. S. Šabouk. Praha, 1975. str. 155–161.

³⁷ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Pasionál. *Listy filologické* 99, 1976., str. 211–220.

protože obsahují mladší způsob zápisu české hlásky *h*, již charvátská hranatá hlaholice nemá. Problematice datace vzniku těchto památek se věnuje Václav Čermák.³⁸

Zájem o rukopisy z Emauzského kláštera se objevil až v 19. století, ty českohlaholské zůstaly na okraji. Zabývali se jimi například Dobrovský, Hanka, Vajs, Vašica a Kvas, ale nikdo podrobněji a s ohledem na jejich specifickou problematiku. Pacnerová uvádí, že ani J. V. Novák, který staročeský Comestor vydal ve své *Sbírce pramenův ku poznání literárního života*³⁹, nepovažoval hlaholské zlomky za důležité.⁴⁰ Fragmenty dochovaných charvátskohlaholských a českohlaholských památek jsou uloženy většinou v Knihovně Národního muzea v Praze (jejich soupis vyhotovili Josef Vašica a Josef Vajs⁴¹), v Národní knihovně ČR v Praze a také v Cerroniho sbírce v Moravském zemském archivu v Brně.⁴² První soupis 6 dochovaných českohlaholských památek vyhotovila Ludmila Pacnerová k výročí 1100 let od příchodu Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu.⁴³

Další odstavce dedikují krátkému pojednání o jednotlivých českohlaholských památkách, poznamenávám primárně jejich vznik, osud a některá hlásková specifika. Více se budu věnovat až Comestoru, který zmíním jako poslední, celkový popis všech památek by vyšel na další diplomovou práci. Český přípisek Remešského evangeliáře psaný hlaholicí je chronologicky nestarší dochovanou památkou českohlaholského písemnictví,⁴⁴ pochází z roku 1395. Text kolofonu zmiňuje Karla IV., který daroval starší cyrilskou část evangeliáře „tomuto klášteru“⁴⁵ zasvěcenému sv. Jeronýmovi a sv. Prokopu. Dle Čermáka není pochyb, že písař míní klášter Na Slovanech, samotný kolofon

³⁸ ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2., str. 118.

³⁹ Petra Comestora *Historia scholastica*. Sbírká pramenův ku poznání literárního života, skup. I, ř. II, čís. 9-11, část I., Praha, 1910.

⁴⁰ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In *Slovo*, sv. 56–57 (2006–'07). Zagreb 2008., str. 410.

⁴¹ VAŠICA, Josef. VAJS, Josef. *Soupis staroslovanských rukopisů Národního musea v Praze (Catalogus codicum palaeoslovenicorum Musaei nationalis Pragae)*. Praha: ČSAV, 1957.

⁴² PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In *Slovo*, sv. 56–57 (2006–'07). Zagreb 2008., str. 410.

⁴³ PACNEROVÁ, Ludmila. České hlaholské památky. *Slavia* 32, 1963., str. 542–547.

⁴⁴ ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2., str. 107.

⁴⁵ Tamtéž, str. 108.

tudíž vznikl právě tam.⁴⁶ Písař kolofonu ještě užíval pro hlásku *h* grafému **ʒa**, pro hlásku *ř* ale už užívá spřežku **rz** (**ʒr**) s výjimkou abreviatury *c(iesa)rʒ*.⁴⁷

Českohlaholské emauzské Desatero (Emauzský hlaholský nápis) jako jediné ze šesti zmíněných památek zůstává v prostorách kláštera Na Slovanech dodnes, protože spočívá na jižní zdi bývalé kapitulní síně. Bylo objeveno ve 2. polovině 50. let 20. století při restaurování klášterního komplexu poničeného spojeneckým bombardováním v roce 1945. První řádek textu je zničen vápenným nátěrem, jenž byl sice odstraněn, s ním ale i většina liter pod ním.⁴⁸ V textu Desatera se například nachází dva grafémy pro *a*, z nichž druhý je označen titlou. Čermák se domnívá, že se mohlo jednat o vyjádření vokalické délky, které se sporadicky nachází také v České bibli hlaholské. Pro hlásku *h* je užíván grafém **ʒa**, to svědčí o starším pravopisném systému. Dodnes není známo, kdy nápis vznikl, F. V. Mareš se domníval, že v roce 1412⁴⁹, což Čermák odmítá s tím, že si nesprávně interpretoval obtížně čitelnou část nápisu, již považoval za číselnou platnost 1412.⁵⁰

Česká bible hlaholská je nejrozsáhlejším rukopisným dílem, jež vzniklo do doby husitských válek ve skriptoriu Emauzského kláštera. Oproti tradičním biblím je doplněna o prology sv. Jeronýma a slovníček s výkladem hebrejských a chaldejských jmen. Z několika rukopisných svazků se dochoval pouze druhý, který unikl zkáze klášterní knihovny v roce 1611. Ten obsahuje hlaholský kolofon, jenž informuje o vzniku druhého svazku, jeho dokončení datuje do roku 1416.⁵¹ Druhý svazek České bible hlaholské pro hlásku *h* užívá grafému **Γ**, dochovaný fragment prvního svazku ještě užívá grafém **ʒa**. Více o této památce viz Čermák: podkapitola Česká bible hlaholská⁵².

Českohlaholská verze Zlaté legendy Jakuba de Voragine je souborem životů svatých, uspořádaným dle církevního kalendáře. Za Karla IV. vznikl upravený překlad této legendy – Pasionál, z jehož hlaholského opisu se dochovaly dva zlomky. Z původní českohlaholské legendy se dochoval zlomek jeden. Doba vzniku dochovaných fragmentů

⁴⁶ ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2., str. 108.

⁴⁷ Tamtéž, str. 108.

⁴⁸ Tamtéž, str. 109.

⁴⁹ MAREŠ, František Václav. Emauzský hlaholský nápis – staročeský dekalog (Desatero). *Slavia* 31, 1962., str. 2–7.

⁵⁰ ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2., str. 111.

⁵¹ Tamtéž, str. 111 a 112.

⁵² Tamtéž, str. 111–116.

těchto podobných děl není známá, Pacnerová ji kladla před rok 1416⁵³, později po roce 1415⁵⁴, protože text již obsahuje mladší způsob psaní hlásky *h* cyrilským Γ.⁵⁵

3.1 Staročeský hlaholský Comestor

Comestor – *Historia scholastica* – sepsal latinsky ve 12. století pařížský kanovník a učitel teologie Petr z Troyes. Ten byl pro svou učenost a množství přečtených (spolykaných) knih nazýván Comestor neboli „žrout“. Název se později vžil i pro jeho nevyznamnější dílo.⁵⁶ Do češtiny bylo poprvé přeloženo pro Emauzský klášter (též klášter Na Slovanech v Praze). Text tohoto nejstaršího překladu byl zapsán charvátskou hranatou hlaholicí a spolu s dalšími 5 jazykově českými hlaholskými památkami se v podobě zlomků (Comestor disponuje 27 foliemi⁵⁷) uchoval až do dnešní doby.⁵⁸

Datace vzniku překladu Comestoru zapsaného hlaholicí spadá mezi roky 1395 až 1416, jak uvádí Pacnerová v úvodu monografie⁵⁹, z níž čerpám pro svůj výzkum. Patřil mezi didaktické památky, které sloužily k vzdělávání českých emauzských mnichů (viz kapitola 3). Důvodem obliby této biblické dějepřavy byl fakt, že samotná bible byla velmi nákladnou knihou, již ne každý mohl plně chápat. Petr z Troyes vytvořil převyprávění založené na epických částech Písma, které pomáhalo osvětlit biblické dějiny a podávalo doplňující informace například o geografických nebo teologickofilozofických reáliích a světských, římských a řeckých dějinách.⁶⁰

Do dnešní doby se zachovalo hned několik rukopisů překladu Comestoru. Nejstarším z nich je právě mnou zkoumaný hlaholský Comestor, mladší překlady jsou latinkové, patří mezi ně například Cerroniho rukopis a jeho opis rukopis Stockholmský, datovaný rokem 1481.⁶¹ Prvními objevenými částmi českohlaholského Comestoru byly *Vyšebrodské zlomky*, jimž ale nikdo dlouho nevěnoval pozornost. Další nalezené

⁵³ PACNEROVÁ, Ludmila. Česká hlaholská literatura v klášteře na Slovanech. In *Z tradic slovanské kultury v Čechách*. Eds. J. Petr. S. Šabouk. Praha, 1975., str. 155–161.

⁵⁴ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Pasionál. *Listy filologické* 99, 1976., str. 211–220.

⁵⁵ ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2., str. 118.

⁵⁶ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X., str. XI a XX.

⁵⁷ Tamtéž, str. XI.

⁵⁸ VEPŘEK, Miroslav. Českohlaholské písemnictví Emauzského kláštera a jeho jazyková podoba. In Karel IV. a Emauz: Liturgie - text - obraz. Praha: Artefactum, 2017. ISBN 978-80-86890-92-0., str. 30.

⁵⁹ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X.

⁶⁰ Tamtéž, str. XX.

⁶¹ Tamtéž, str. XXIII.

Třeboňské zlomky I a II už byly přepsány do latinky, společně s *Vyšebrodskými* se jedná o deset dvojlistů, některé na sebe těsně navazují.⁶² Pro analýzu budu čerpat také ze *zlomku archivní školy*, který společně s *Vyšebrodskými* a *Třeboňskými* vydala Ludmila Pacnerová v souborném transliterovaném vydání, jež je mým základním textem.⁶³

Význam českohlaholských zlomků Comestoru Pacnerová přisuzuje tomu, že jeho text je úplnější než rukopisy psané latinkou a: „jeho lexikální zásoba znamená obohacení staročeského slovníku.“⁶⁴ Nálezy z roku 1964 v rozsahu šesti dvojlistů obsahují doklady číselných hodnot charvátskohlaholské abecedy: č = 1000, š = 2000, jor = 3000 a ju = 5000. Jať, znak pro číselnou hodnotu 4000, byl v této platnosti nalezen v rukopisu Bamberské státní knihovny z poloviny 16. století.⁶⁵ Více o problematice poslední devítičlenné řady grafémů hlaholské abecedy a jejich číselných platnostech uvádím v podkapitole 2.2.

⁶² PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In *Slovo*, sv. 56–57 (2006-’07). Zagreb 2008., str. 412.

⁶³ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X.

⁶⁴ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In *Slovo*, sv. 56–57 (2006-’07). Zagreb 2008., str. 417.

⁶⁵ Tamtéž, str. 411.

4 Metodika výzkumu a počáteční hypotézy

Tato kapitola se bude věnovat metodám mé analýzy, popíši, jak jsem postupovala, a vyslovím hypotézy, které jsem před začátkem výzkumu měla. Materiál pro výzkum jsem čerpala z edice, jež je součástí monografie Ludmily Pacnerové *Staročeský hlaholský Comestor*⁶⁶ (dále *ComestH*) v rozsahu stran 3 až 73 a ze *Sbírky pramenův ku poznání literárního života*⁶⁷ (dále *ComestL*) v rozsahu stran 332 až 409. V tomto třísvazkovém vydání se nachází J. V. Novákem uspořádaný překlad Comestoru psaný latinkou. Oba mé výchozí prameny obsahují text Comestoru transliterovaný do latinky. Ve své analýze uvádím vždy hlaholský ekvivalent na prvním místě, ekvivalent latinkový na místě druhém. Hlaholské prameny k výzkumu (*zlomek Vyšebrodský*, *zlomky Třeboňské* a *zlomek archívni školy*) nejsou úplné a obsahují pasáže, které se v *ComestL* neobjevily, tudíž případy, v nichž jsem nenašla k jedné verzi ekvivalent z druhé jsou vynechány, pro mou analýzu neposlouží. Nezahrnovala jsem ani případy, v nichž jsem našla oba ekvivalenty, ale v *ComestH* se hláska *j* ve slově objevila a v *ComestL* nikoli (*jdiž* × *diz*; *rozbiejjechu* × *rozbiely*). Stejně jsem si počínala u případů opačných, v nichž se v *ComestH* hláska *j* neobjevila a v *ComestL* ano (*sen'deš* × *poideff*; *kdežto* × *geffto*; *aniž* × *any giz*). Vynechala jsem plně nekorespondující dvojice slov, které obě hlásku *j* obsahovaly, ale například nebyly časovány stejně (*vzjidu* × *wzgidechu*, *miejješe* × *myegiechu*) nebo se lišily více než jedním grafémem či jerem (*przychuljuji* × *przychilugi*, *joabovi* × *Joab*, *snimimaji* × *snymagi*). Vynechala jsem také speciální případ z latiny převzatého slova *filistei* × *filiftei*, u něhož je čtení hlásky *j* předpokládáno, ale jedná se o převzetí kompletního zápisu z latiny, tudíž není pro můj výzkum důležité. Z analýzy byly také vynechány případy záznamu hláskové skupiny *ju* = *ju*, protože pro ně hlaholice užívala specifický grafém **ju**. Nalezla jsem celkem 16 takovýchto dokladů (*juda* × *Juda*, *Judas* – 9 výskytů; *judam*, *judam'* × *Judam* – 3 výskyty; *juděa* × *Judea* – 1 výskyt; *bojuji* × *boyugy* – 1 výskyt a *juvo* × *Juno* – 1 výskyt).

Získala jsem celkově 1255 párů výskytů (443 různých párů výskytů) hlásky *j* s devíti různými možnostmi zápisu v *ComestH*. Vyhledané dvojice ekvivalentů jsem rozřazovala do dvou skupin dle toho, zdali se zápis hlásky *j* v *ComestH* a *ComestL* liší (*jine* × *gyne* – 16 výskytů; *vijidu*, *viji'du* × *wigidu* – 3 výskyty; *ěť* × *jat* – 2 výskyty)

⁶⁶ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X.

⁶⁷ Petra Comestora Historia scholastica. Sbírka pramenův ku poznání literárního života, skup. I, ř. II, čís. 9-11, část I., Praha, 1910.

nebo nikoli (*zaitra* × *zaitra* – 3 výskyty; *ai* × *ai*, *ay*⁶⁸ – 2 výskyty, *nailep'šieho* × *nailep'fjeho* – 1 výskyt). Výskyty, které se v psaní hlásky *j* nelišily, jsem označila hvězdičkou * (viz příloha 1).

Jednotlivé výskyty jsem rozdělila do skupin dle zápisu v *ComestH*. Všímal jsem si toho, jak je hláska ve své transliterované verzi psána a jak by byla psána, pokud by se jednalo o verzi transkribovanou. Získala jsem devět různých možností, devět různých skupin dokladů, které jsem označila číslicemi 1 až 9 (viz tabulka 1 a kapitola 5). Ze všech výsledků jsem s ohledem na jejich zařazení do jedné ze skupin zkoumala také jejich procentuální zastoupení.⁶⁹ Předpokládala jsem, že nejvíce zatíženými skupinami s nejvyššími počty výskytů budou skupiny 1 až 4, které svým zápisem hlásky *j* odpovídají tradici hlaholice. Skupiny vycházející z hlaholice a latinky jsem v tabulkách oddělila jedním volným řádkem (viz tabulka 1 a 3).

Pro přesné vymezení ještě blíže charakterizují obě skupiny (1 až 4 a 5 až 9). Hlaholice totiž původně neměla zvláštní grafém pro *j*,⁷⁰ avšak tento „nedostatek“ byl kompenzován specifickou platností některých liter. Hláska *j* ve slabikách *je* byla vyjadřována literou *e* (v pozicích na začátku slova a uvnitř slova po samohlásce), ve slabikách *ja* potom písmenem *ja* (Pacnerová tento grafém trasliteruje jako *ě*) a konečně ve slabikách *ji* a *jb* variantami grafému *i*. Pro spojení *ju* existoval zvláštní grafém **ju**, hláskové skupiny se zbývajícími samohláskami se ve staroslověnině (ani pozdní praslovanštině) nevyskytovaly. Nečetné případy označování hlásky *j* pomocí *đ* jsou dokumentovány z charvátskohlaholského písemnictví,⁷¹ posléze se tento způsob zavedl pravidelně v českohlaholském písemnictví Emauzského kláštera. Z toho důvodu skupiny 1 až 4 označuji jako případy odpovídající hlaholici. Zbývající případy naproti tomu vlastně nerespektují zvyklost hlaholice a mohou být chápány jako vliv latinky, která pro zápis staročeských textů využívala jiná pravidla vyplývající z charakteristiky latinského písma.

⁶⁸ Rozdíl měkkého *i* a ypsilon v zápisu je zanedbatelný.

⁶⁹ Procentuální údaje zaokrouhluji na setiny.

⁷⁰ Viz TKADLČÍK, Vojtěch. Systém hlaholské abecedy. In *Studia palaeoslovenica*. Sborník studií věnovaných k sedmdesátinám univ. prof. Dr. Josefa Kurze. Eds. M. Bauerová, M. Štěrbová. Praha: Academia, 1971., str. 365.

⁷¹ Viz MAREŠ, František Václav. Hlaholice na Moravě a v Čechách. In *Cyrlometodějská tradice a slavistika*. Eds. E. Bláhová, J. Vintr. Praha: Torst, 2000. ISBN 80-7215-111-8., str. 63.

Další skutečnost, které jsem si všímala, bylo zastoupení proprií⁷² v dílčích skupinách dvojic výsledků. Více než na celkové množství vlastních jmen jsem se zaměřila na procentuální zastoupení proprií v jednotlivých skupinách a na to, zdali se některá vlastní jména nenacházejí ve více než jedné skupině, což jsem očekávala.

V rámci své analýzy jsem se zaměřila na dvě hodnotící kritéria: na to, zdali se doklady v *ComestH* a *ComestL* liší, nebo ne, a jakým způsobem je hláska *j* zapisována v *ComestH*, tedy kolik existuje různých možností zápisu této hlásky a jak jsou zastoupeny. Tyto dva rysy by mi měly dopomoci k zodpovězení mé základní otázky: přejali čeští emauzští mniši charvátskou hlaholici beze změny, nebo si ji upravili dle potřeby češtiny?

V textu své bakalářské práce odděluji pojem hláska od pojmu grafém kurzívou (příklad hláska *j* a grafém *j*), autentické dvojice ekvivalentů také vyděluji kurzívou, stejně tak zkratky pro transliterovaný českohlaholský Comestor a jeho mladší latinkovou verzi (*ComestH* a *ComestL*). Plné názvy pramenů k výzkumu taktéž vyděluji kurzívou, stejně jako citace z nich. Případy, v nichž Staročeský hlaholský Comestor neoznačuji, indikují samotné dílo Petra z Troyes přeložené do staročestiny, nikoli monografii z edice Ludmily Pacnerové.

⁷² Všechna propria budu uvádět v dnešní ustálené podobě, opírám se o: NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 2., zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956. sv. 1 a 2.

5 Hlásky a hláskové skupiny

Tato kapitola se bude věnovat výsledkům mé analýzy, individuálně popíšu zkoumané skutečnosti, potvrdím nebo vyvrátím své původní hypotézy. V podkapitolách se zaměřím na dílčí hláskové skupiny, dodám jejich číselné a procentuální zastoupení a příklady k pozicím hlásky *j* na začátku, uprostřed a na konci slova. Budu se věnovat také počtu a procentuálnímu zastoupení vlastních jmen u každé hláskové skupiny.

Získala jsem úhrnem 1255 dvojic ekvivalentů. Vzhledem k tomu, že velké množství tvarů se ve mnou zkoumaném textu objevilo více než jednou, zmiňuji zde i počet různých nalezených tvarů: 443. Zápisem hlásky *j* v *ComestH* a *ComestL* se nelišilo 222 párů výskytů (110 různých párů výskytů), což odpovídá 17,69 %. Lišilo se naopak 1 033 párů výskytů (333 různých párů výskytů) s procentuálním zastoupením 82,31 %.

Po rozdělení jednotlivých dvojic výskytů dle transliterovaného a transkribovaného zápisu hlásky *j* v *ComestH* jsem vydělila devět různých možností zápisu, devět skupin výskytů (viz příloha 1). Nejfrekventovanější skupinou byla platnost $e = je$ s 496 výskyty, nejméně frekventovanou $ie = je$ s jedním výskytem. Dalšími možnostmi zápisu hlásky *j* nebo hláskové skupiny obsahující hlásku *j* byly $j = j$, $ě = ja$ a $i = ji, jí$, které vychází z platnosti hlaholice (celkem 779 záznamů, 62,07 %). Z této platnosti vychází také první zmíněná skupina $e = je$; z hlaholice vycházející skupiny jsem označila číslicemi 1 až 4. Z platnosti latinky vycházejí skupiny $je = je$, $i = j$, $ja = ja$, $ji = ji, jí$ a již zmíněná $ie = je$. Ty jsem označila číslicemi 5 až 9. Počet všech dvojic ekvivalentů z platnosti latinky odpovídá 476 výskytům (37,93 %). Má hypotéza, která předpokládala převahu skupin zápisu dle hlaholice byla zčásti potvrzena, skupiny s nejvyšším počtem výskytů jsou ale skupina označená číslicí 1, skupina označená číslicí 8 a skupiny označené číslicemi 2 a 6 (viz tabulka 1).

Tabulka 1. Četnost typů zápisu hlásky *j* ve zkoumané části Staročeského hlaholského Comestoru.

číslo skupiny	hlásková platnost	počet výskytů	počet výskytu v %
1	<i>e</i> odpovídá <i>je</i>	496	39,52 %
2	<i>j</i> odpovídá <i>j</i>	143	11,39 %
3	<i>ě</i> odpovídá <i>ja</i>	129	10,28 %
4	<i>i</i> odpovídá <i>ji, jí</i>	11	0,88 %
5	<i>je</i> odpovídá <i>je</i>	48	3,83 %
6	<i>i</i> odpovídá <i>j</i>	143	11,39 %
7	<i>ja</i> odpovídá <i>ja</i>	6	0,48 %
8	<i>ji</i> odpovídá <i>ji, jí</i>	278	22,15 %
9	<i>ie</i> odpovídá <i>je</i>	1	0,08 %
celkem: 1255 nalezených dvojic ekvivalentů			

5.1 Hlásková skupina *je* zapsaná jako *e*

V platnosti *e = je* jsem získala celkem 496 párů výskytů. To odpovídá 39,52 % z celkového počtu 1255 párů výskytů, tento způsob zapsání je tudíž nejfrekventovanějším. V tabulce 1 a příloze 1 je označen číslicí 1, v *ComestH* a *ComestL* se zpravidla nepsal totožně, protože litera *e* nedisponovala v latině takovou platností jako v hlaholici.

Nejčastěji se objevil na začátku slova, například spojen s tvary pronomina *on* (*eho* × *geho* – 72 výskytů; *emu* × *gemu* – 10 výskytů; *ei* × *gei* – 13 výskytů), se vztažnými zájmeny (*ešto*, *eš'to* × *geffto*, *gefto*, *gefftot* – 76 výskytů; *eštot*, *eš'tot*, *eš'tot'* × *geffto*, *gefftot* – 4 výskyty), číslovkou *jeden* (*eden*, *eden'* × *geden*, *gedē* – 14 výskytů; *edno*, *ed'no* × *gedno* – 20 výskytů; *ednoho*, *ed'noho* × *gednoho* – 6 výskytů) a se slovesem *být* (*est*, *est'* × *geft* – 94 výskytů). Na začátku slov bylo *e* v platnosti *je* psáno u proprií *Jeruzalém*, *Jeroným* a *Ježíš Kristus* (*eruzalema* × *Jerufalema* – 6 výskytů; *eruzalemi*, *eruzalemie* × *Jerufalemye* – 7 výskytů; *eronim* × *Jeronym* – 2 výskyty; *erom* × *Jeronym* – 1 výskyt; *ezuchrista* × *Jefucryfta* – 1 výskyt).

Získala jsem také doklady obsahující tuto platnost na konci slova u podstatných jmen *olej*, *boj* a *pokoj* (*olee* × *olegie* – 2 výskyty; *boe* × *bogie* – 6 výskytů; *pokoe* × *pokogie* – 2 výskyty), u souborových číslovek *dvoje* a *troje* (*dvoe* × *dwogie*, *dwoge* – 2 výskyty; *troe* × *troge* – 1 výskyt) a sloves *mít* (*mae* × *magie* – 3 výskyty), *lát* (*lae* × *lagie* – 1 výskyt) a *pojít* (*poe* × *pogie* – 2 výskyty) a nejtýpčtěji pak u 3. třídy v 3. osobě singuláru přezenta (*vipravue* × *wipravuge* – 1 výskyt; *ukazue* × *vkazugie* – 1 výskyt; *uzdravue* × *vzdrawuge* – 1 výskyt). Výskyty mimo začátek a konec slova se objevily také: u substantiva *pokoj* (*pokoem'* × *pokogem* – 1 výskyt), *spojení* (*spoeni* × *spogeny* – 2 výskyty) a slovesa *nepotřebovat* (*nepotrziebuem'* × *nepotrzebugem* – 1 výskyt).

Speciálním případem bylo vztažné zájmeno *ěštot* × *gefftot*, které Miroslav Vepřek ve svém článku zabývajícím se grafémem *jať* transkribuje jako *ještoť*⁷³. Tento tvar jsem pozorovala v jednom výskytu. *Jať* na začátku slova v *ComestH* běžně značí platnost *ja* (viz podkapitola 5.3), zde se však nachází v platnosti *ě = je*. Dle Vepřka tento doklad: „... dobře dokumentuje zaměnitelnost **Ě**⁷⁴ a *e* v *Comest*.“⁷⁵ Procentuální podíl výskytu

⁷³ VEPŘEK, Miroslav. Grafém **Ě** ve Staročeském Hlaholském Comestoru. *Listy filologické* CXXXV, 2012, č. 1–2., str. 36.

⁷⁴ Miroslav Vepřek ve své stati užívá netranskribovaného písmena *jať*.

⁷⁵ VEPŘEK, Miroslav. Grafém **Ě** ve Staročeském Hlaholském Comestoru. *Listy filologické* CXXXV, 2012, č. 1–2., str. 36.

propríi byl s počtem 27 výskytů 5,44 %. Patřily mezi ně již zmíněné tvary *Jeruzalém*, *Jeronym*, *Ježíš Kristus* a dále *Trója* (*troe* × *Trogie* – 1 výskyt).

5.2 Grafém j odpovídá hlásce j

V platnosti *j = j* jsem získala 143 výsledků, což odpovídá 11,39 %. V tabulce 1 a příloze 1 jsou označeny číslicí 2. Tvary, v nichž se hláska *j* zapisovala v *ComestH* i *ComestL* stejně, se objevily pouze u propríi: *Josef* (*jozefus*, *jozefus* ' × *Jozefq* – 17 výskytů; *jozef*, *jozef* ' × *Jozefq*, *Josephus* – 7 výskytů), *Jordán* (*zor'dana* × *Jordana* – 2 výskyty), *Jónské moře* (*jonice* × *Jonyce* – 1 výskyt) a další, ostatní tvary zpravidla nekorespondovaly. Hláska *j* byla v *ComestH* pravidelně zapisovaná děrvem (viz podkapitola 2.1), Pacnerová ho transliteruje do podoby grafému *j*.

Nejčastějšími zápisy na začátku slova byla již výše zmíněná vlastní jména. Patřily mezi ně také tvary *Joáb* (*joab*, *joab* ' × *Joab* – 16 výskytů) a *Jonata* (*jonata* × *Jonata* – 2 výskyty; *jonatie* × *Jonate* – 1 výskyt; *jonatas* ' × *Jonatas* – 1 výskyt). Z apelativ to dále byla: *jméno* (*jmenem* ' , *j'menem* × *gmenem* – 3 výskyty; *jmena* × *gmena* – 1 výskyt; *jmeno* × *gmeno* – 3 výskyty; *jmie* × *gmye* – 1 výskyt) a *jmění* (*jmienie* × *gmyenye* – 1 výskyt). U sloves to bylo *jít* (*jdi* × *gdi* – 1 výskyt; *jduc* ' × *gducz* – 1 výskyt; *jdeš* ' × *gdeff* – 1 výskyt), *být* (*jste* × *gfte* – 1 výskyt; *jsuc* ' × *gfucz* – 1 výskyt; *jsu* × *gfú* – 1 výskyt) a *mít*⁷⁶ (*jmiejieše* × *gmyegieffe* – 1 výskyt a *jmiejieše* × *gmyeffe* – 1 výskyt).

Platnost *j = j* uvnitř slova jsem shledala například u podstatného jména *bojování* (*bojovanie* × *boiowanye* – 1 výskyt), *hojnost* (*hojnost* × *hojnoft* – 1 výskyt) a *spojování* (*spojovanie* × *spoiowanye* – 1 výskyt), u přídavného jména *bojovný* (*bojovni* × *boiowny* – 1 výskyt) a slovesa *bojovat* (*bojovati* × *boiowati* – 3 výskyty; *bojovachu* × *boiowachu* – 1 výskyt; *bojovaše* × *boiowaffe* – 1 výskyt), *mít* (*miejieše* × *myegieffe* – 11 výskytů; *jmiejieše* × *gmyegieffe* – 1 výskyt) nebo *zabíjet* (*zabijiet* × *zabigiet* – 1 výskyt). Sloveso *mít* se jako jediné objevilo ve tvaru, jenž obsahoval grafém *j* odpovídající *j* i na konci slova (*maj* ' × *mai* – 1 výskyt). Tato hlásková skupina obsahovala celkem 54 propríi, 37,76 %. Zahrnovala ale pouze 5 různých vlastních jmen – *Jozef*, *Joáb*, *Jonata*, *Jordán* a *Jónské moře*.

⁷⁶ Jmieti je staročeská verze slovesa mít, srov.: BĚLIČ, Jaromír. KAMIŠ, Adolf. KUČERA, Karel. Malý staročeský slovník: příručka ke studiu na filozofických a pedagogických fakultách. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979., str. 90.

5.3 Hlásková skupina ja zapsaná jako ě

V platnosti ě = *ja* jsem získala 129 výsledků, což odpovídá 10,28 % z množství všech 1255 ekvivalentů. Tato platnost je v tabulce 1 a příloze 1 zapsána číslicí 3 a neobjevují se případy korespondujících zápisů v *ComestH* a *ComestL*. Transliterované ě v platnosti transkribovaného *ja* psali čeští emauzští mniši na začátku slova jako hlaholské písmeno jať (více o jať viz podkapitola 2.2), latinka žádným znakem typu jať nedisponovala. Nejčastěji se ve mnou zkoumaném textu ukázala u spojky a příslovce *jako* (*ěko* × *iako* – 52 výskytů; *ěko* × *jako*, *jak* – 12 výskytů) a jeho tvarů *jakož* (*ěkož'*, *ěkož* × *jakoz*, *jako* – 9 výskytů; *ěkož'*, *ěkož* × *iakoz*, *iako* – 10 výskytů), *jakoť* (*ěkot* × *jakot* – 1 výskyt; *ěkot'* × *iakot* – 1 výskyt); a dále u pronomina *já* (*ě* × *ia* – 9 výskytů; *ě* × *ja* – 8 výskytů). Tato platnost se objevila také u podstatných jmen *jakost* (*ěkos'ti* × *iakofiti* – 1 výskyt), *jablko* (*ěblka*, *ěbl'ka* × *gablka* – 2 výskyty; *ěblek'* × *gablek* – 1 výskyt) a *jazyk* (*ězikem* × *iazikem* – 1 výskyt).

Ě = *ja* se vyskytlo u proprií v 10 dvojicích ekvivalentů, což odpovídá 7,75 %, například u *Jábés*, *Jákob* a *Jáchym* (*ěbes'* × *Jabes* – 1 výskyt; *ěkob* × *Jacob* – 1 výskyt; *ěchim'* × *Jachym* – 1 výskyt). Výraz *ěbiti* × *Jabiti* (1 výskyt), tedy obyvatelé oblasti Galád s hlavním městem *Jábés*⁷⁷, nemá v Novotného Biblickém slovníku rovnocenného ekvivalentu, Bible: překlad 21. století nabízí pojem *Gileád'ané*⁷⁸.

Transliterované ě v platnosti transkribovaného *ja* uprostřed slova se musí nacházet před souhláskou a pajeříkem, jinak by se jať transkribovala jako hláska *e*.⁷⁹ Ve mnou zkoumaném textu jsem ě = *ja* uprostřed slova odhalila u: vlastního jména *Benjamín* (*běn'ěmin*, *ben'ěmin'* × *benyamyn*, *beniamyn* – 6 výskytů), různých tvarů slova *d'ábel* (*d'ěbla* × *dgabla*; *d'ěblove* × *dgablowe*; *d'ěblovo* × *dgablowo*; *d'ěblu* × *dgablo*) s 5 výskyty a u slova *pod'ěsna* × *pod aifna* s 1 výskytem. Tento tvar označuje přídavné jméno odvozené od podstatného jména *podjasen*, též *podjesen* nebo *podjeseň*, znamenající podzim, začátek podzimu nebo jaro.⁸⁰ Vepřek toto adjektivum ve své stati zabývající se grafémem jať přetranskriboval do podoby *podjasná*⁸¹.

⁷⁷ NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 2., zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956. sv. 1 a 2., str. 267.

⁷⁸ Bible: překlad 21. století. Praha: Bibliion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7., str. 291.

⁷⁹ VEPŘEK, Miroslav. Grafém **Ě** ve Staročeském Hlaholském Comestoru. *Listy filologické* CXXXV, 2012, č. 1–2., str. 35.

⁸⁰ BĚLIČ, Jaromír. KAMIŠ, Adolf. KUČERA, Karel. Malý staročeský slovník: příručka ke studiu na filozofických a pedagogických fakultách. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979., str. 312.

⁸¹ VEPŘEK, Miroslav. Grafém **Ě** ve Staročeském Hlaholském Comestoru. *Listy filologické* CXXXV, 2012, č. 1–2., str. 35.

5.4 Hlásková skupina *ji, jí* zapsaná jako *i*

V platnosti *i = ji, jí* jsem získala 11 výsledků, což odpovídá 0,88 % z množství všech 1255 ekvivalentů. Tato platnost je v tabulce 1 a příloze 1 zapsána číslicí 4 a případy korespondujících zápisů v *ComestH* a *ComestL* se objevují u propria *Abigail* a sloves *rozumějí* a *přicházejí*. Nejčastější tvar zařazený do této skupiny byl zároveň antroponymem: *Abigail* (*abigail* × *Abigail* – 6 výskytů). Na konci slova se transliterované *i* s protějškem transkribovaného *ji* vyskytlo u přivlastňovací zájmena *její* (*ei* × *gegi* – 1 výskyt) a u sloves *přicházejí* (*przychaziei* × *przychaziei* – 2 výskyty) a *rozumějí* (*rozumiei* × *rozumyei* – 2 výskyty).

Jediné vlastní jméno této skupiny, které se ale ve mnou zkoumaném textu nalézalo šestkrát, odpovídá 54,55 % z 11 nalezených dvojic ekvivalentů. S přihlédnutím k nízkému počtu dokladů hláskové skupiny *i = ji, jí* onu nadpoloviční většinu proprií pomíjím v procentuální statistice výskytu proprií v jednotlivých skupinách (viz kapitola 6).

5.5 Hlásková skupina *je* zapsaná jako *je*

Tato podkapitola a podkapitoly 5.6 až 5.9 se budou zabývat možnostmi zápisu hlásky *j* vycházejícími z latinky. V případě této platnosti mohl český písař použít platnosti *e = je*, ve 48 případech to ale neudělal, místo pravidelnějšího zápisu s pouhým *e* použil *děrv* a *e*. Platnost *je = je* zahrnuje 3,83 % z množství všech 1255 ekvivalentů, v tabulce 1 a příloze 1 je zapsána číslicí 5 a případy korespondující v *ComestH* a *ComestL* se objevují u proprií *Jetran* (*jetran'* × *Jetran* – 1 výskyt), *Jeroboám* (*jeroboam, jeroboam'* × *Jeroboam* – 5 výskytů), *Jebus* (*jebus* × *Jebus* – 1 výskyt; *jebuzea* × *Jebusea* – 2 výskyty; *jebuzeus'* × *Jebuseus* – 1 výskyt; *jebuzei* × *Jebusei* – 1 výskyt) a *Jeruzalém* (*jerosolima* × *Jerofolyma* – 1 výskyt).

Na začátku slova se tato skupina ukázala například u substantiv *jezdec* (*jezd'cie* × *giezdcie* – 1 výskyt), *jelen* (*jelenov'* × *gelenow* – 1 výskyt), *ječmen* (*ječmen'* × *geczmen* – 1 výskyt), *jedle* (*jedle* × *giedle* – 1 výskyt) a od něj odvozeného adjektiva *jedlový* (*jed'lovimi* × *gedlowymy* – 1 výskyt); a u slovesa *jíst* (*jedl* × *giedl* – 1 výskyt; *jedie* × *giedie* – 1 výskyt). Uprostřed slova se transliterovaná slabika *je* s protějškem transkribovaného *je* vyskytla u podstatného jména *olej* (*olejem'* × *olegem* – 1 výskyt) a *říjen* (*rzijen'* × *rzigen* – 1 výskyt), přídavného jména *nesjednaná* (*nesjed'nana* × *nefgiednana* – 1 výskyt) a spojená s tvary příbuznými slovesu *jíst* (*nejedl'* × *negiedl* – 1

výskyt; *pojesti* × *pogiefi* – 1 výskyt) a *jet* (*nevjedeš* × *newgiedeſſ* – 1 výskyt; *vijed* × *wiged* – 1 výskyt; *vijel* × *wigiel* – 1 výskyt). Získala jsem také příklady výskytu *je = je* na konci slova: u podstatného jména *září* (*zarzije* × *zarzigie* – 2 výskyty), u sloves *odpouštět* (*otpuſcieje* × *otpuſſcziege* – 1 výskyt), *jíst* (*poje* × *pogie* – 1 výskyt) a *mít* (*maje* × *magie* – 1 výskyt).

Výjimku oproti běžnému psaní tvarů pronomina *on* (*eho* × *geho* – platnost hláskové skupiny označené číslicí 1 se 72 výskyty) tvoří zápis náležící k této skupině (*jeho* × *geho* – 1 výskyt). Stejnou odchylku od častějšího psaní jsem našla u číslovky *jeden* (*jedno*, *jed'no* × *gedno* – 2 výskyty), která bez ohledu na svůj tvar taktéž pravidelně náležela k hláskové skupině *e = je* a jen v samotném korespondujícím tvaru *edno*, *ed'no* × *gedno* se objevila ve 20 případech. Tvar apelativa olej *olejem* jsem našla se 2 výskyty *oleem* × *olegem* náležícími k hláskové skupině označené číslicí 1, a jedním již výše zmíněným výskytem *olejem* × *olegem* náležícím k nyní popisované skupině.

Mimo vlastní jména, která obsahovala korespondující zápisy v *ComestH* a *ComestL*, jsem v textu vyhledala také taková, která ho neobsahovala: *Jemina* (*jemini* × *gemyny* – 1 výskyt), *Jeremiáš* (*jerem'* × *gerem* – 1 výskyt), *Jezreel* (*jezrahel* × *gezrael*, *gezrahel* – 2 výskyty) a *Gelboe* (*jel'boe* × *Gelboe* – 2 výskyty). Příklad jednoho výskytu *jet' × geth*, v latinském originálu *Gath*⁸², ukazuje na město *Gát*. Od tohoto toponyma jsem získala odvozený výskyt *jetei* × *gethei* v kontextu věty: „*I baše se david' obratiti archi k sobie i položi ji u przied'miesti v domu levite obet' sina edon jetei...*“⁸³ Moderní ekvivalent podle Bible: překladu 21. století zní: „Proto už nechtěl Hospodinovu truhlu vzít k sobě do Města Davidova, ale odložil ji do domu Obed-edoma Gatského.“⁸⁴ Hlaholské transliterované *jetei* koresponduje s pojmenováním *Gatský*, tedy obyvatel města *Gát*. Novotného Biblický slovník užívá ekvivalentu *Gittejský*⁸⁵ (v kontextu s Ittaiem *Gittejským*⁸⁶, vojevůdcem pocházejícím z města *Gát*, a samotnými obyvateli tohoto města – *Gittejskými*⁸⁷). Z počtu 48 nalezených dvojic ekvivalentů náležících k této hláskové skupině bylo 20 proprií (41,67 %).

⁸² PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X., str. 14.

⁸³ Tamtéž, str. 39 (10a a 12–15).

⁸⁴ Bible: překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7., str. 351.

⁸⁵ NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 2., zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956. sv. 1 a 2., str. 190.

⁸⁶ Tamtéž, str. 253.

⁸⁷ Tamtéž, str. 185.

5.6 Grafém i odpovídá hlásce j

Hlásková platnost $i = j$ se ve mnou zkoumaném textu objevila ve 143 výskytech, to odpovídá 11,39 %. Tato hláska je v tabulce 1 a příloze 1 označena číslicí 5 a až na 4 tvary (*zievi* × *zgiewi* – 1 výskyt; *neveides'* × *newgiedeff* – 1 výskyt; *ioram'* × *Joram* – 1 výskyt; *sirii* × *firij* – 1 výskyt) se vždy v *ComestH* a *ComestL* psala totožně. Pominu-li výše řečený příklad *propria Joram*, transliterované i odpovídající transkribovanému *j* se nacházelo výhradně uprostřed a na konci slov.

Vprostřed slova se $i = j$ často objevovalo u přídavných jmen: *nejlepší* (*nailep'sieho* × *nailepffieho* – 1 výskyt), *důstojný* (*dostoineho* × *doftoyneho* – 1 výskyt; *dostoini* × *doftoyny* – 1 výskyt), *nejvyšší* (*naivš'sieho* × *naywiſſieho* – 1 výskyt) a *nejnižší* (*nainž'sieho* × *naynyzſſieho* – 1 výskyt). Dále se tato platnost vyskytla u substantiv: *vojsko* (*voisko*, *voi'sko* × *woiſko* – 3 výskyty; *voisku* × *woiſku* – 1 výskyt; *voiska*, *voi'ska* × *woiſka* – 2 výskyty; *voiskem'* × *woiſkem* – 1 výskyt) a *boj* (*boi* × *boi*, *boy* – 3 výskyty); u zájmen: *on* (*ei* × *gei* – 13 výskytů; *jiei* × *giei* – 6 výskytů), *svůj* (*svoi* × *fwoi* – 3 výskyty), *tvůj* (*tvei* × *twei* – 3 výskyty); a sloves: *dát* (*daime* × *dayme*⁸⁸ – 1 výskyt), tvarů příbuzných slovesu *jít* (*oteides'* × *oteideff* – 1 výskyt; *seidem'* × *feidem* – 1 výskyt; *poidu* × *poidu* – 1 výskyt) a *hledat* (*pohledaite* × *pohledaite* – 1 výskyt; *hledaite* × *hledaite* – 1 výskyt). Oproti předešlým skupinám byl tento zápis českými emauzskými mnichy psán i u adverbií: *zítra* (*zaitra* × *zaitra* – 3 výskyty), *pokojně* (*pokoinie* × *pokoynye* – 1 výskyt), *nejprve* (*naiprve*, *naipr've* × *naiprwe* – 5 výskytů) a *nejvíc* (*naiviec*, *naiviec'* × *naywicz* – 2 výskyty).

Na konci slova se hláska náležící k této skupině objevovala u pronomina *můj* (*moi*, *moi'* × *moi*, *muoi* – 7 výskytů), slovesa *pohledat* (*pohlédai* × *pohledai* – 1 výskyt), *nemít* (*nemie* × *nemyei* – 1 výskyt), *znamenat* (*znamenai* × *znamenai* – 4 výskyty) a *dát* (*dai* × *dai* – 1 výskyt) a ve stejném tvaru (imperativu jednotného čísla) u mnoha dalších. Ve mnou zkoumaném úseku textu se ukázalo 14 výskytů vlastních jmen, což odpovídá 9,79 % z celku 143 výskytů. Patřila mezi ně například *Mojžíš* (*moizieš'* × *Moizieff* – 3 výskyty; *moiziešovi* × *Moizi* – 1 výskyt; *moiziešem'* × *Moifen* – 1 výskyt), *Ptolemais* (*ptolomei* × *ptolomei* – 1 výskyt), *Jebus* (*jebuzei* × *Jebuſei* – 1 výskyt), *Aia* (*aiot'* × *aiot* – 1 výskyt) nebo výše zmíněná *Sýrie* a *Joram*.

⁸⁸ Rozdíl grafémů i a y pomíjím.

5.7 Hlásková skupina ja zapsaná jako ja

Hláskovou platnost $ja = ja$ označenou v tabulce 1 a příloze 1 číslicí 7 jsem našla v 6 případech, to odpovídá 0,48 % z celku 1255 tvarů. Psaní této skupiny se vždy v *ComestH* a *ComestL* shoduje. V případě příkladu $jak \times jak$ (2 výskyty) se jedná o neobvyklé psaní jinak úzově pravidelnějšího $ěko \times jako, jak$ (12 výskytů). Pronomen *já* se vyznačuje stejným jevem, oproti obvyklému $ě \times ja, ia$ se 17 výskyty stojí ojedinelé $ja \times ja$ s 1 výskytem. I proprium *Jábes*, které se do této skupiny řadí tvarem $jabes \times Jabes$ s 1 výskytem, bylo v *Comestoru* psáno dvěma různými způsoby. Tímto a způsobem náležícím ke hláskové skupině $ě = ja$, tedy *ěbes*'. Oba tvary se v části *ComestH*, jež zkoumám, vyskytly pouze jednou, není tedy možné určit, který byl tradičnější. Stejně tomu je u slova *jáhnové*, jež jsem získala vždy s jedním výskytem ve verzi $ěh'nové \times Jahanové$, jež taktéž přísluší k hláskové skupině $ě = ja$, a *jahnové*, náležící k nyní zkoumané platnosti. Jediný příklad, který nedisponuje alternativou v platnosti $ě = ja$ je sloveso *přijmout* zastoupené pasivem $przijat' \times prziyat$ s jedním výskytem, k tomu jsem protějšek z hláskové skupiny označené číslicí 3 nenašla. Propria byla zastoupena 1 výskytem ($jabes \times Jabes$), což odpovídá 16,67 % z celku 6 případů náležících k této skupině.

5.8 Hlásková skupina ji, jí zapsaná jako ji

Hlásková platnost $ji = ji, jí$ je druhou největší, disponuje 278 dvojicemi ekvivalentů s procentuálním zastoupením 22,15 %. V tabulce 1 a příloze 1 je označena číslicí 8 a zápis této slabiky v *ComestH* a *ComestL* se nikdy neshoduje. Oproti tradičně hlaholskému zápisu $i = ji, jí$ je tento, jenž vychází z latinky, mnohem častější.

Pozice transliterované slabiky *ji* na začátku slova je specifická s ohledem na rozdíl hláskové charakteristiky češtiny oproti jiným slovanským jazykům (například chorvatštině a slovenštině). Čeština totiž disponuje prejotací v počáteční slabice před hláskou *i*. Písaři české hlaholice nemuseli přijímat obvyklý úzus hlaholice beze změny. Miroslav Komárek ve svých Dějinách českého jazyka uvádí, že ve východních a jižních slovanských jazycích se původně udržel starší poměr hlásek *i* a *j*, jakožto variant fonému *i*, což vedlo následně k odstranění skupin *ji* a *jb*, zejména na začátku slov. V západních slovanských jazycích hlásky *i* a *j* byly různé fonémy a mohly se tudíž kombinovat a to

včetně pozice na začátku slova.⁸⁹ Tato diference se jistě realizovala mezi češtinou a jazykem charvátských mnichů píšících hlaholicí.

Platnost $i = j$ (viz podkapitola 5.4), jež vychází z úzu hlaholice, se ve mnou zkoumaném textu na začátku slova vůbec neobjevuje, *ji* a *jí* psané dřevem a grafémem *i* je zcela pravidelné, čeští emauzští mniši si v tomto případě písemný systém upravili pro své potřeby. Tabulka 2 ukazuje četnost hláskové skupiny $ji = j\dot{i}$, $j\dot{i}$ na začátku slov a mimo něj. Tvary, které začínají touto hláskovou platností, jsem našla v 148 výskytech (53,24 %), mimo začátek se tato hlásková skupina objevila v 130 výskytech (46,76 %) z celkového počtu 278 ekvivalentů. Příklady přítomnosti na začátku slova jsou: podstatné jméno *jímání* (*jimani* × *gymany* – 1 výskyt), přídavné jméno *jiný* (*jini* × *gyny* – 15 výskytů; *jine* × *gyne* – 16 výskytů; *jinich*, *jinich'* × *gnych* – 6 výskytů), zájmeno *ona* (*ji* × *gi*, *gy* – 16 výskytů; *ji* × *gij* – 1 výskyt) a *oni* (*jim*, *jim'* × *gym* – 14 výskytů; *jima* × *gyma* – 1 výskyt; *jich*, *jich'* × *gich* – 18 výskytů), sloveso *jít* (*jidu* × *gydu* – 1 výskyt; *jideš'ta* × *gideffta* – 3 výskyty; *jide* × *gide* – 12 výskytů) a další.

Uprostřed slova se tato hlásková skupina objevila u substantiva *zabíjení* (*zabijeni* × *zabigeny* – 1 výskyt), *ujištění* (*ujiščenie* × *ugiffczenye* – 1 výskyt) a *krajina* (*krajinie* × *kragynye* – 1 výskyt), u adjektiva *vynikající* (*vinikajici* × *wynykagici*, *wynykagicy* – 2 výskyty), po prefixu *u* sloves příbuzných slovesu *jít* (*vzjidu* × *wzgidu* – 1 výskyt; *vijidu*, *viji'du* × *wigidu* – 3 výskyty; *przijide* × *przigide* – 7 výskytů; a v mnoha dalších příkladech), u slovesa *kojit* (*kojiti* × *kogiti* – 1 výskyt), u přechodníků od slova *utíkat* (*utiekajic* × *vtekagicz* – 1 výskyt), *dávat* (*davajic* × *dawagicz* – 1 výskyt) nebo *zpívat* (*zpievajice* × *zpiewagicz* – 1 výskyt) a u částice *zajisté* (*zajiste* × *zagifste* – 2 výskyty).

Případy slov *egyptský* a *Egypt* (14 výskytů v různých tvarech), zapsané v *ComestL* například jako *egypfke*, *egiptfke* a *egipta*, podléhají rozkolísanému úzu čtení písmene *g* v přejatých slovech.⁹⁰ Latinkové *g* umístěné před přední samohláskou mohlo být čteno jako hláska *g* nebo *j*. U konkrétního slova *Egypt* Jan Gebauer ve své Historické mluvnici jazyka českého uvádí čtení hlásky jako *j*,⁹¹ stejně tak ve Slovníku staročeském.⁹² Transliterovaný zápis v *ComestH* (*ejipske* a *ejipta*, *ejip'ta*) Gebauera podporuje, protože v původním textu byla hláska *j* zapsaná dřevem.

⁸⁹ KOMÁREK, Miroslav. Dějiny českého jazyka. Ed. O. Bláha. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-591-7., str. 66.

⁹⁰ GEBAUER, Jan. Historická mluvnice jazyka českého. Praha: F. Tempský, 1894., str. 458 a 459.

⁹¹ Tamtéž, str. 458.

⁹² GEBAUER, Jan. Slovník staročeský. 2., nezměn. vyd. Praha: Academia, 1970., str. 374.

Na konci slova se hlásková skupina *ji = ji, jí* nachází například u substantiva *boj* (*boji* × *bogi* – 4 výskyty), *báje* (*baji* × *bagi* – 2 výskyty), *kraj* (*kraji* × *kragi* – 1 výskyt), *obličej* (*obličej* × *obliczeji* – 1 výskyt); u přivlastňovacích zájmen: (*tvoji* × *twogi* – 3 výskyty; *moji* × *mogi* – 1 výskyt); u slovesa *spojit* (*spoji* × *fpogi* – 1 výskyt), *dít* (*dieji* × *diegi* – 10 výskytů), *nalít* (*naliji* × *nalegi* – 1 výskyt) či u příslovce *raději* (*radieji* × *radiegi* – 1 výskyt). Vlastní jména s 3,96 % zahrnují 11 dokladů. Patří mezi ně výše zmíněný *Egypt* (*ejip'ta*, *ejipta* × *egipta* – 10 dokladů) a *Haggit* (*ajich'* × *agich* – 1 výskyt). Výskyt právě tohoto propria usuzuji z kontextu: „*a čtvrti adonias'. sin' ajich.*“⁹³ a latinského ekvivalentu *Aggith*⁹⁴, jež se v edici *Comestoru* Pacnerové objevuje na předchozí straně jako zrcadlový originál transliterovaného českého hlaholského překladu. Novotného Biblický slovník mou domněnku podporuje slovníkovým heslem *Haggit*, tedy jedné z Davidových manželek a matky Adoniáše.⁹⁵

Tabulka 2. Četnost výskytu hláskové skupiny *ji = ji, jí* na začátku a mimo začátek slova.

	počet výskytů	počet výskytů v %
Četnost zápisu <i>ji = ji, jí</i> na začátku slova	148	53,24 %
Četnost zápisu <i>ji = ji, jí</i> mimo začátek slova	130	46,76 %
celková četnost zápisu: 278 zápisů		

5.9 Hlásková skupina *je* zapsaná jako *ie*

Platnost *ie = je* je v mnou zkoumaném textu zastoupena pouze jedním záznamem, který činí 0,08 % z celku 1255 dvojic ekvivalentů. Tímto dokladem je proprium *Genubat*, v *ComestH* a *ComestL* zastoupené ekvivalenty *ienebach* × *Jenebach*. V tomto případě se opírám o online verzi Novotného Biblického slovníku⁹⁶ zpracovanou Janem Plevou, v té tištěné se heslo *Genubat* nenachází. Domnívám se, že tento ojedinělý výskyt vznikl ze snahy českohlaholského písaře napsat jméno – cizí slovo – co nejpřesněji a nejsrozumitelněji. Vzhledem k množství záznamů a počtu proprií je u této hláskové skupiny jejich výskyt 100%, i tento případ pomímám v analýze proprií (viz kapitola 6).

⁹³ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X., str. 29 (7bβ 33, 34).

⁹⁴ Tamtéž, str. 28.

⁹⁵ NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 2., zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956. sv. 1 a 2., str. 195.

⁹⁶ Biblický slovník Adolfa Novotného. [online] Praha: Kalich, 1956. [cit. 9. 4. 2023] Dostupné z: <<https://biblickyslovník.pleva.info/#Genubat>>

6 Propria

Ve své analýze jsem si všimla mimo jiné i proprií. Nalezla jsem 144 dvojic ekvivalentů vlastních jmen (viz tabulka 3), což odpovídá 11,47 % z celkového počtu 1255 dvojic všech nalezených ekvivalentů. Porovnáním výskytu toponym a antroponym v hláskových skupinách opírajících se ve své platnosti o hlaholici a latinku získávám poměr 67,36 % vůči 32,64 %. I vlastní jména jsou tedy tradičněji zastoupena uzuálním psaním hlaholice.

Vyjmu-li z celkového počtu 1255 dvojic ekvivalentů všechna propria, zbude mi 1111 výskytů apelativ a jiných slovních druhů, než jsou podstatná jména. Vypočítáním procentuálního zastoupení 682 tvarů ze skupin $e = je$, $j = j$, $ě = ja$ a $i = ji$, $jí$ získám 61,39 %, oproti tomu u 429 tvarů ze skupin $je = je$, $i = j$, $ja = ja$, $ji = ji$, $jí$ a $ie = je$ 38,61 %. Odebráním proprií narostl poměr hláskových skupin označených číslicí 5 až 9 vůči hláskovým skupinám 1 až 4 o 5,97 %. Tento drobný nárůst prokazuje, že se čeští emauzští mniši při psaní vlastních jmen spíše drželi zápisu vycházejícího z úzu charvátské hranaté hlaholice, nebylo tomu tak ale zpravidla a vždy.

Největší množství toponym a antroponym se objevilo u hláskové skupiny $j = j$, nejvyšším procentuálním zastoupením těmito tvary, pomínu-li skupiny označené číslicí 4 a 9, u nichž jsem získala jen velmi málo dokladů a převládají u nich právě takovéto, ale disponovala skupina $je = je$. V podkapitolách 5.1 až 5.9 jsem popsala vlastní jména každé hláskové skupiny zvlášť, v následujících podkapitolách porovnám jednotlivé platnosti mezi sebou, protože jejich psaní nebylo jednotné a některá jména mají své protějšky v jiných hláskových skupinách.

Tabulka 3. Četnost výskytu proprií ve zkoumané části Staročeského Hlaholského Comestoru.

číslo skupiny	celkový počet dokladů jednotlivých skupin	počet proprií v jednotlivých skupinách	procentuální zastoupení proprií v jednotlivých skupinách
1	496	27	5,44 %
2	143	54	37,76 %
3	129	10	7,75 %
4	11	6	54,55 %
5	48	20	41,67 %
6	143	14	9,79 %
7	6	1	16,67 %
8	278	11	3,96 %
9	1	1	100 %
celkem: 144 nalezených proprií			

6.1 Hlásková skupina s nejvyšším počtem proprií – grafém j odpovídá hlásce j

Platnost $j = j$ disponovala nejvyšším počtem vlastních jmen, obsahovala jich 54, jejich procentuální zastoupení vůči počtu všech 143 tvarů ale není nejvyšší (37,76 %), to se nachází u hláskové skupiny označené číslicí 5, jíž se budu věnovat později (pomíjím hláskové skupiny označené číslicí 4 a 9, viz kapitola 6). Pravidelné užívání dřvu před zadní samohláskou o v platnosti slabiky *jo* dokazuje inklinaci českých emauzských mnichů k tradičnímu uzuálnému psaní charvátské hranaté hlaholice (o dřvu více viz podkapitola 2.1). Hojnost propriálních tvarů této skupiny je podmíněná hlavně jejich častým výskytem v textu *Comestoru*, protože k této hláskové skupině náleží pouze 7 různých slov, která se až na výjimku *Jónské moře* (*jonice* × *Jonyce*) objevila více než jednou. Sečtením všech tvarů antroponyma *Jozef* dosahují počtu 24 dvojic ekvivalentů (*jozefus, jozefus'* × *Jozef* – 17 výskytů a *jozef, jozef'* × *Jozefq, Josephus* – 7 výskytů), jméno *Joáb* v pouze jednom tvaru se ve mnou zkoumaném textu vyskytuje 16× (*joab, joab'* × *Joab*). Získala jsem také 6 různých tvarů propria *Jonata* s celkem 10 výskyty. Poslední nezmíněné vlastní jméno *Jordán* se ve 2 různých tvarech nachází v *ComestH* celkem 3×.

Tabulka 4. Výskyt proprií v hláskové skupině $j = j$.

propria hláskové skupiny 2	moderní zápis	počet výskytů
jozefus, jozefus'	Josef	24
joab, joab'	Joáb	16
joab, joab'	Jordán	3
jonata	Jonata	10
jonice	Jónské moře	1

6.2 Srovnání procentuálního zastoupení proprií u skupin 1 × 5

Platnosti $e = je$ a $je = je$ stojí proti sobě. První zmíněná vychází z uзуálního psaní hlaholice, druhá je inspirována latinkou. Čeští emauzští mniši si při zápisu toponym a antroponym v překladu Comestoru mohli vybrat. Buď se drželi úzu hlaholice a využili písmena e , u něhož je prejotace na začátku slova předpokládána, nebo uplatnili dřev a e . U apelativ a slov jiných slovních druhů, než jsou podstatná jména, se písaři pravidelněji drželi tradice hlaholice, což vyplývá z počtu 469 tvarů hláskové skupiny 1 vůči 28 tvarům hláskové skupiny 5. Toponyma a antroponyma jsou na tom ale jinak, protože v platnosti $e = je$ tvoří 5,44 %, zatímco u v platnosti $je = je$ 41,67 %, což je vůbec nejvyšší procentuální zastoupení proprií vůči celku (20 z 48 výskytů) ze všech devíti skupin. V případě vlastních jmen tedy čeští emauzští mniši častěji sahalo po psaní ovlivněném latinkou, pravděpodobně proto, aby jména užitá v textu českohlaholského překladu Comestoru byla dobře srozumitelná a také protože oproti těm, jež v *ComestH* náleží k platnosti $e = je$, se neobjevovala tak často.

Hlásková skupina označená číslicí 1 disponovala 27 proprii, zatímco hlásková skupina 5 dvaceti. Majoritním výskytem v platnosti $e = je$ bylo slovo *Jeruzalém*, které se v různých tvarech objevilo 22×, dále to byla antroponyma *Ježíš Kristus* a *Jeroným* a toponymum *Trója*. $je = je$ obsahovalo 10 různých vlastních jmen, z toho 6 antroponym (*Jemina*, *Jetran*, *Jebus*, *Jeremiáš*, *Jeroboám* a *Gátský/Gittejský*) a 4 toponyma (*Jezreel*, *Gát*, *Gelboe* a *Jeruzalém*). Jejich procentuální zastoupení vůči celku skupiny (41,67 %) je nejvyšší ze všech devíti, tento častý výskyt se dá pravděpodobně vysvětlit tím, že jednotlivá propria nebyla v textu příliš frekventována a čeští mniši se mohli obávat jejich nepochopení, tudíž před úzově pravidelnější e napsali dřev.

Jediný výraz, který se objevil u obou hláskových skupin, bylo slovo *Jeruzalém*, v různých tvarech ve skupině první (viz podkapitola 5.1) a ve tvaru jediném – *jerolim* – ve skupině páté, jež však v kontextu věty odkazuje k původu názvu města. Text *ComestH* říká, že Jeruzalém dostal své jméno z názvu Jebuzalém (podle Jebuzeiských⁹⁷, jeho původních obyvatel⁹⁸) tak, že David vyměnil písmeno b za písmeno r .⁹⁹ Prejotace

⁹⁷ NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 2., zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956. sv. 1 a 2., str. 279.

⁹⁸ Původ názvu města Jeruzalém je složitější. Před Jeruzalémem stálo na jeho místě město Jebus, od něhož se odvozuje název jeho obyvatel Jebujejští (též Jebueici nebo Jebuzité). David toto město dobyl, položil tak základ pro pozdější Jeruzalém, srov.: NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 2., zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956. sv. 1 a 2., str. 278.

⁹⁹ PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X., str. 37 (9bα 14–22).

hlásky *e* zde může být ovlivněna snahou o zachování psaní podle původního latinského textu, v němž se nachází adaptovaný židovský výraz *jero*¹⁰⁰ – do češtiny v *ComestH* přeložený jako *promienienie = výměna*.¹⁰¹ Vsuvka s etymologií názvu města vysvětluje také doklad *ebuzalem*, jež náleží k hláskové skupině *e = je* (viz podkapitola 5.1).

U těchto proprií zvažují hypotézu, že písaři hlaholského textu raději v některých případech dali přednost možností psaní skupiny se dvěma grafémy (nikoli podle hlaholice pomocí písmena *e*). Důvodem pravděpodobně byla snaha o přesný záznam cizích proprií (reálií), které nemusely být čtenářům staročeského textu dostatečně známé, a psaní podle platnosti liter hlaholice mohli písaři považovat za nejasné.

Tabulka 5. Výskyt proprií v hláskových skupinách *e = je* a *je = je*.

propria hláskové skupiny 1	moderní zápis	počet výskytů	propria hláskové skupiny 5	moderní zápis	počet výskytů
eruzalem	Jeruzalém	22	jemini	Jemina	1
eronim, erom	Jeroným	3	jerem'	Jeremiáš	1
troe	Troas	1	jezahel	Jezreel	2
ezuchrista	Ježíš Kristus	1	jet'	Gát	1
			jel'boe	Gelboe	2
			jetran'	Jetran	1
			jebus	Jebus	5
			jerosolima	Jeruzalém	1
			jetei	Gittejský / Gatský	1
			jeroboam, jeroboam'	Jeroboám	5

¹⁰⁰ V latinském originále *hiero*, viz. Staročeský hlaholský *Comestor*. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X., str. 36.

¹⁰¹ BĚLIČ, Jaromír. KAMIŠ, Adolf. KUČERA, Karel. Malý staročeský slovník: příručka ke studiu na filozofických a pedagogických fakultách. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979., str. 367.

6.3 Srovnání procentuálního zastoupení proprií u skupin 3 × 7

Hláskové platnosti $\check{e} = ja$ a $ja = ja$ stojí proti sobě v opozici, první vychází z platnosti hlaholice a druhá je inspirována latinkou. Při zápisu slabiky *ja* volili čeští emauzští mniši mezi zápisem s *jatí* (viz podkapitola 2.2), která na začátku slova nebo před souhláskou a pajeříkem značila *ja*, nebo variantou *děrvu* a písmene *a*. Psaní apelativ a slov jiných slovních druhů než podstatných jmen s *jatí* bylo až na výjimky písaři českého překladu Comestoru dodržováno. Zatímco s *jatí* jsem získala 114 výskytů, s *děrvem* a písmenem *a* pouze 4. Minoritní zápis $ja = ja$ se vyskytl téměř výlučně u slov, která mají častější protějšek s *jatí* (viz podkapitola 5.7). Ten jsem nenašla pouze u slovesa *przijat'*.

Hlásková skupina označená číslicí 3 zahrnovala 10 proprií (7,75 %), skupina 7 jedno (16,17 %). Jediné vlastní jméno *Jábes* (*jabes* × *Jabes*) v platnosti $ja = ja$ disponovalo protějškem v platnosti $\check{e} = ja$ (*ěbes* × *Jabes*). V *ComestH* se tento tvar objevil v každém způsobu zápisu jednou, není tedy možné určit, který byl tradičnější. S přihlédnutím k ostatním výskytům, jež se až na jednu odchylku (*Benjamín* se 6 záznamy) objevily ve mnou zkoumané části textu *ComestH* jednou (*Jáchym*, *Jákob* a *Gileád'ané*), mohu hláskovou skupinu označenou číslicí 3 označit za pravidelnější i v zápisu toponym a antroponym.

Tabulka 6. Výskyt proprií hláskových skupin $\check{e} = ja$ a $ja = ja$.

propria hláskové skupiny 3	moderní zápis	počet výskytů	propria hláskové skupiny 7	moderní zápis	počet výskytů
běň'ěmin	Benjamín	6	jabes	Jábes	1
ěbes'	Jábes	1			
ěkob	Jákob	1			
ěbiti	Gileád'ané	1			
ěchim'	Jáchym	1			

7 Výsledky analýzy – závěry

Hláskové skupiny vycházející z platnosti hlaholice ($e = je$, $j = j$, $ě = ja$ a $i = ji$, $jí$) disponovaly 779 tvary v *ComestH* a *ComestL* s odpovídajícím procentuálním zastoupením 62,07 %. Oproti tomu hláskové skupiny vycházející z platnosti latinky ($je = je$, $i = j$, $ja = ja$, $ji = ji$, $jí$ a $ie = je$) zahrnovaly 476 tvarů, procentuálně 37,93 %. Tradičně hlaholský zápis je častější, avšak ne vždy jednotný. Mezi pět nejčastějších tvarů patřilo: *est. est' × geft* s 94 výskyty, *ešto, eš'to × geffto, gesto, gefftot* s 76 výskyty, *eho × geho* se 72 výskyty, *ěko × iako* s 52 výskyty a *e × gie* s 31 výskyty. Všechny tyto zápisy vycházejí z platnosti hlaholice a celkově činí jednu čtvrtinu všech výskytů (25,90 %). Dalšíh 5 nejčastějších tvarů dohromady pojímá 98 výskytů, tedy 7,81 % z celku 1255 slov obsahujících hlásku *j*. Mezi tyto výskyty už ale patří také slova vycházející z platnosti latinky, konkrétně z hláskové skupiny $ji = ji$, $jí$ označené číslicí 8 (*jich, jich' × gich* – 18 výskytů, *ji × gi, gy* – 16 výskytů). Mezi deseti nejčastějšími tvary je tedy 6 v platnosti $e = je$, 1 v platnosti $ě = ja$, 2 v platnosti $ji = ji$, $jí$ a jeden v platnosti $j = j$. Z těchto čísel vyplývá převaha tvarů vycházejících z hlaholice oproti těm podle latinky. Mou hlavní výzkumnou otázkou bylo, zdali český hlaholský překlad Comestoru dodržuje úzus převzaté charvátské hlaholice, či zdali si pro potřeby češtiny hlaholici nějak modifikuje. V následujících řádcích díky příkladům tuto otázku zodpovím.

V podkapitole 2.1 zabývající se dřvem jsem vyslovila hypotézy jeho užívání českými emauzskými hlaholáši. Písaři české hranaté hlaholice dle mé analýzy skutečně užívali grafém dřv jinak než charvátští mniši, psali ho totiž nejen před *o*, krátkou a dlouhou *ja* a před konsonanty, ale také před *a*, *e*, a *i*. Charvátský písař by takto nepostupoval, místo dřvu a grafému *pro a* v platnosti slabiky *ja* by napsal *ja'*, před grafémy *e* a *i* by dřvu v platnosti slabik *je* a *ji, jí* neužil. Získala jsem 48 dokladů v platnosti $je = je$, 6 dokladů v platnosti $ja = ja$ a 278 dokladů $ji = ji$, $jí$, poslední zmíněná hlásková skupina byla druhou nejčastěji zastoupenou. Tyto doklady ukazují, že se čeští mniši inspirovali latinkou a grafém dřv užívali tam, kde by jej charvátští nepoužili.

Převaha tvarů hláskové skupiny označené číslicí 1 sice ukazuje na tendenci českých mnichů držet se tradičního zápisu podle hlaholice, psaní slabiky *je* (a také *ja* a *ji*, jimž se věnuji v dalších odstavcích) ale nebylo kompletně sjednoceno a psáno klasickým způsobem. Písař se například při psaní apelativa olej ve tvaru *olejem* mohl rozhodnout mezi variantami *oleem* a *olejem*. V textu *ComestH* se nachází oba ekvivalenty, první zmíněný zastoupený dvěma výskyty a druhý jedním. Může se jednat o doklad

rozkolísanosti úzu psaní české hranaté hlaholice anebo jediný tvar *olejem* je písařskou chybou. S ohledem na fakt, že jsem vyhledala i další tvary, které disponovaly platností *e = je* a také *je = je*, přikláním se spíše k variantě rozkolísanosti úzu. Mezi další příklady výskytu obou variant patří formy pronomina *on* v majoritním dokladu *eho* (72 výskytů) a zlomkovém *jeho* (1 výskyt) a numerale jeden ve tvaru *edno*, *ed'no* (20 výskytů) a *jedno*, *jed'no* se dvěma výskyty.

Hlásková platnost *ja = ja* vychází z latinky a není tak častá jako její původem hlaholský protějšek *ě = ja*. Jedná se o minoritní zápis, který až na výjimku pasiva *prizijat'* měl vždy ekvivalent v celkovém pořadí třetí skupině. *Jak* se 2 výskyty odpovídá *ěko* s 12 výskyty. Oproti v 17 výskytech obsaženému zájmenu *ě* stojí ojedinělý zápis *ja* s jedním výskytem. Proprium *Jábes* a apelativum *jáhnové* se v obou verzích nachází v jednom výskytu. Sporadické výskyty v platnosti sedmé skupiny jsou ovlivněny rozkolísaností úzu psaní českých emauzských mnichů, převaha třetí skupiny ale v případě psaní slabiky *ja* dokazuje tíhnutí k pravidlům hlaholice.

Čeští hlaholáši si upravili psaní slabik *ji* a *jí* na začátku slova. Na rozdíl od jazyka charvátský mnichů se v češtině vyskytovalo spojení *ji* a *jí* v iniciální pozici (viz podkapitola 5.8), proto se oproti tradičnímu úzu, jemuž je učili písaři charvátští, v českém Comestoru objevila zcela pravidelně prejotace před grafémem *i* v platnosti slabik *ji* a *jí*. Dokazuje to má statistika, minoritní hlásková skupina *i = ji, jí*, která vychází z pravidel hlaholice, disponuje pouze 11 výskyty a ani jeden z nich jsem nenašla na začátku slova, zatímco *ji = ji, jí* obsahuje 278 tvarů, z nichž 148 (53,24 %) se nacházelo na začátku.

V rámci analýzy se mi také povedlo potvrdit tvrzení Jana Gebauera¹⁰² týkající se čtení latinkového *g* ve slovech *Egypt* a *egyptský* (viz podkapitola 5.8). To se mohlo číst jako hlásky *j* anebo *g*. Získáním hlaholských ekvivalentů, jež Ludmila Pacnerová transliterovala do podoby obsahující na místě hlásky *děrv*, jsem potvrdila, že se latinkové *g* četlo jako *j*.

Dalším příkladem, v němž v některých případech dávali čeští mniši přednost z latinky vycházejícím zápisům, byla vlastní jména. Skupinou s největším procentuálním zastoupením (pokud pomínu minoritní skupiny 4 a 9, u nichž převažovala *propria*) byla *je = je* s 41,67 % vlastních jmen oproti celku 48 ekvivalentů. *Propria* této skupiny nejsou většinou zastoupena v textu častokrát. Pravděpodobně proto se písař rozhodl před *e*, jež by v platnosti hlaholice pro slabiku *je* dostačovalo, dát ještě *děrv*, aby nedocházelo

¹⁰² GEBAUER, Jan. Historická mluvnice jazyka českého. Praha: F. Tempský, 1894., str. 458 a 459.

k nepochopení tvaru. Dokazuje to i doklad *Jeruzalém*¹⁰³, jež se v různých tvarech ve mnou zkoumaném textu objevil celkem 23× a je pravidelně psán s pouhým e v platnosti *je* (náleží ke skupině e = *je* označené číslicí 1, doklady viz příloha 1). Skupinou s největším počtem proprií je *j = j*, u níž se dá ale předpokládat, že je tak silně zastoupená oproti skupině *je = je* právě proto, že jména k ní náležící se v textu nacházejí mnohokrát (například *Josef* – 24 výskytů, *Joáb* – 16 výskytů, *Jonata* – 10 výskytů).

Z mé analýzy vyplývá: česká hranatá hlaholice sice vychází z charvátské, již se čeští písaři učili od benediktinských charvátských mnichů, není s ní však plně totožná. Na příkladu hlásky *j* ve Staročeském hlaholském Comestoru, jež má hned několik variant zápisu, jsem dokázala, že čeští písaři nepřevzali úzus charvátské hranaté hlaholice beze změny, ale upravili si ho dle svých potřeb, zejména pak při zápisu slabiky *ji* nebo ve snaze napsat vlastní jména srozumitelně a jednoznačně.

¹⁰³ *Jeruzalém* je druhým nejčastějším propriálním dokladem, prvním je *Josef* náležící ke hláskové skupině *j = j* s 24 výskyty. Zápis tohoto dokladu vychází z úzu hlaholice.

Prameny

- PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Comestor. Praha: Euroslavica, 2002. Práce Slovanského ústavu AV ČR. ISBN 80-86420-06-X.
- Petra Comestora Historia scholastica. Sbíрка pramenův ku poznání literárního života, skup. I, ř. II, čís. 9-11, část I.. Praha, 1910.

Literatura

1. BĚLIČ, Jaromír. KAMIŠ, Adolf. KUČERA, Karel. Malý staročeský slovník: příručka ke studiu na filozofických a pedagogických fakultách. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
2. Bible: překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7.
3. Biblický slovník Adolfa Novotného. [online] Praha: Kalich, 1956. [cit. 9. 4. 2023] Dostupné z: <<https://biblickyslovník.pleva.info/>>
4. ČERMÁK, Václav. Hlaholské písemnictví v Čechách doby lucemburské. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020. ISBN 978-80-86420-75-2.
5. GEBAUER, Jan. Historická mluvnice jazyka českého. Praha: F. Tempský, 1894.
6. GEBAUER, Jan. Slovník staročeský. 2., nezměn. vyd. Praha: Academia, 1970.
7. KOMÁREK, Miroslav. Dějiny českého jazyka. Ed. O. Bláha. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-591-7.
8. KRAUS, Jiří. PETRÁČKOVÁ, Věra. Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0607-9.
9. KURZ, Josef. Učebnice jazyka staroslověnského. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).
10. KURZ, Josef. MURKO, Matija. VAŠICA, Josef. Slovanské studie: sbírka statí, věnovaných prelátu univ. prof. dr. Josefu Vajsovi k uctění jeho životního díla. Praha: Vyšehrad, 1948. Podlahova knihovna naučných spisů.
11. MAREŠ, František Václav. Emauzský hlaholský nápis – staročeský dekalog (Desatero). *Slavia* 31, 1962. str. 2–7.
12. MAREŠ, František Václav. Hlaholice na Moravě a v Čechách. In Cyrilometodějská tradice a slavistika. Eds. E. Bláhová, J. Vintr. Praha: Torst, 2000. ISBN 80-7215-111-8., str. 61–118.
13. NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 2., zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956. sv. 1 a 2.

14. PACNEROVÁ, Ludmila. Česká hlaholská literatura v klášteře na Slovanech. In *Z tradic slovanské kultury v Čechách*. Eds. J. Petr. S. Šabouk. Praha, 1975. str. 155–161.
15. PACNEROVÁ, Ludmila. Česká varianta charvátské hranaté hlaholice. In *Slovo*, sv. 44–49 (1994–'96). Zagreb 1996., str. 45–62.
16. PACNEROVÁ, Ludmila. České hlaholské památky. *Slavia* 32, 1963., str. 542–547.
17. PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice. In *Slovo*, sv. 56–57 (2006-'07). Zagreb 2008., str. 405 – 420.
18. PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Pasionál. *Listy filologické* 99, 1976., str. 211–220.
19. VAJS, Josef. Rukověť hlaholské paleografie: uvedení do knižního písma hlaholského = [Manuel de paléographie glagolitique: introduction a l'écriture slavonne glagolitique]. Praha: Slovanský ústav, 1932. VIII.
20. VAŠICA, Josef. VAJS, Josef. Soupis staroslovanských rukopisů Národního musea v Praze (Catalogus codicum palaeoslovenicorum Musaei nationalis Pragae). Praha: ČSAV, 1957.
21. VEPŘEK, Miroslav. Českohlaholské písemnictví Emauzského klášteřa a jeho jazyková podoba. In *Karel IV. a Emauzy: Liturgie - text - obraz*. Praha: Artefactum, 2017. ISBN 978-80-86890-92-0., str. 29–38.
22. VEPŘEK, Miroslav. Grafém **B** ve Staročeském Hlaholském Comestoru. *Listy filologické* CXXXV, 2012, č. 1–2., str. 31–42.
23. Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích. Praha: Diderot, 1999. sv. 5. ISBN 80-902555-9-0.
24. TKADLČÍK, Vojtěch. Systém hlaholské abecedy. In *Studia palaeoslovenica*. Sborník studií věnovaných k sedmdesátinám univ. prof. Dr. Josefa Kurze. Eds. M. Bauerová. M. Štěřbová. Praha: Academia, 1971., str. 357–377.

Příloha 1 – tabulka všech nalezených tvarů obsahujících hlásku *j*

shoda v ComestH a ComestL	číslo hláskové skupiny	pojem v hlaholské verzi (ComestH)	pojem v latinkové verzi (ComestL)	četnost tvaru
	8	jim (jim´)	gym	14
	1	ešto (eš´to)	geřfto (geřfto, geřftot)	76
	5	jezd´cie	giezdcie	1
	1	eho	geho	72
	3	ěko	iako	52
	3	ěko	jako (jak)	12
	2	bojovati	boiowati	3
	3	běň´emin	benyamyn	3
	2	jmenem´ (j´menem)	gmenem	3
	5	jemini	genymy	1
	2	miejieše	myegieřfe	11
	1	ednoho (ed´noho)	gednoho	6
*	6	pohlědai	pohledai	1
	8	jidu	gydu	1
	8	vzjidu	wzgidu	1
	1	est (est´)	geřt	94
	1	est´	ge	7
	1	est	gieřt	1
	1	est	e	1
	1	eděň´	geden	1
	3	ěkož´ (ěkož)	jakož (jako)	9
	3	ěkož´ (ěkož)	iakož (iako)	10
*	2	jozefus (jozefus´)	Jozefq	17
*	6	daime	dayme	1
	8	ji	gi (gy)	16
	8	ji	giei	2
	8	ji	giy	1
	8	jideš´ta	gideřfta	3
	8	jima	gyma	1
	1	emuž´to	gemuzto	1
*	6	zaitra	zaitra	3
*	6	moi (moi´)	moi (muoi)	7
*	6	ai	ai (ay)	2
	3	ěkot	jakot	1
	3	ěkot´	iakot	1
	3	ěť´	jat	2
	3	ěť´	iat	1
	2	pojieš´	pogieřf	1
*	6	nemiei	nemyei	1
	2	jmiejieše	gmyeřfe	1
	2	jmiejieše	gmyegieřfe	1
	2	jmiejieše	gmyegieřfe	1
*	6	nailep´šieho	nailepřřieho	1
	2	jiesti	gieřti	1
	8	vijidu (viji´du)	wigidu	3

	2	jdi	gdi	1
	1	olěe	ologie	1
	1	mae	magie	3
	1	ei	gei	13
*	6	ei	gei	13
	1	ei	gegi	1
	4	ei	gegi	1
*	6	oteideš'	oteidejff	1
	2	jmie	gmye	1
	2	jmie	ymye	1
	1	eden (eden')	geden (gedê)	14
	8	jich (jich')	gich	18
	2	jduc'	gducz	1
*	6	znamenai	znamenai	4
*	6	seidem'	jeidem	1
	8	zajiste	zagijte	2
	8	przijide	przigide	7
	1	e	ge	27
	1	e	gie	31
	1	e	gejt	2
*	6	voisku	wojku	1
	8	jimani	gymany	1
	8	boji	bogi	4
	8	jiti	giti	1
*	6	voisko (voi'sko)	wojko	3
	1	lae	lagie	1
	1	emu	gemu	10
	1	boe	bogie	6
	2	bojovanie	boiowanye	1
	3	ě	ia	9
	3	ě	ja	8
	8	jide	gide	12
	8	jide	giede	2
	2	jdeš'	gdejff	1
	2	jdu	gdu	2
	1	uzdrawue	vzdrawuge	1
	8	utiekajic	vziekagicz	1
	2	jie	gie (gye)	7
	1	eruzalema	Jerufalema	6
	8	baji	bagi	2
	8	davajic	dawagicz	1
	2	zabijiet	zabigiet	1
*	2	jonatova	Jonatowa	1
	8	spoji	jpogi	1
*	2	jonata	Jonata	2
	8	již (již')	giz	4
	8	zpievajice	zpiewagicz	1
	1	želee	zeliegie	1
	8	jini	gyny	15
*	6	boi	boi (boy)	3

	5	jeho	geho	1
	2	bojieše	bogieffe	1
	2	jdieše	gdieffe	2
	1	ěštót'	gefftot	1
	8	dieji	diegi	10
*	6	poznai	poznai	1
	8	jisto	gifto	2
	1	dvoe	dwogie	1
	1	dvoe	dwoge	1
	1	ehožto (ehož'to)	gehozto (gehoz)	3
	8	jine	gyne	16
	2	jmienie	gmyenye	1
	8	kraji	kragi	1
	5	jerem'	gerem	1
	8	mnieji	mnyegi	2
	1	eštót (eš'tot, eš'tot')	geffto (gefftot)	4
*	4	abigail	Abigail	6
*	7	jak	jak	2
*	6	dai	dai	1
	2	jmena	gmena	1
	1	edně	gedno	1
	1	pokoem'	pokogem	1
	5	otpušcieje	otpuřcciege	1
	8	przijimae	przigimagie	1
	1	przijimae	przigimagie	1
	1	enž (enž')	genz	4
	1	poe	pogie	2
	1	poe	poge	1
	5	jezrahel	gezrael (gezrahel)	2
	8	sjide	řgide	1
	8	vjide	wgide	2
*	2	povoniei	powonyei	1
	8	prziejidu	przegidu	1
	8	kojiti	kogiti	1
	8	obietujic'	obietugicz	1
	5	jet'	geth	1
	8	nejimaše	negymaffe	1
	8	poplenuji	poplenugi	1
	2	vijdeš'	wigdeřř	1
	8	tvoji	twogi	3
	1	ob'novue	obnowuge	1
	1	edno (ed'no)	gedno	20
*	6	pohledaite	pohledaite	1
*	6	čarodieiniki	czarodieynyki	1
	1	eronim	Jeronym	2
	1	edna	gedna	2
	2	tajeci	tagici	1
*	6	hledaite	hledaite	1
	8	pojmenuji	pomenugi	1
	8	jiei	giei	6

*	6	jiei	giei	6
	1	pokoe	pokogie	2
	8	bojuji	boyugy	1
	5	nejedl'	negiedl	1
	5	jedl	giedl	1
	5	poje	pogie	1
	8	zjimavše	zgydawjfe	1
*	6	zstihai	zftihai	1
	8	zjimai	zgymai	1
*	6	zjimai	zgymai	1
*	6	zaimoš	zaymeff	1
	8	jidechu	gydechu	1
	8	ejipske (ejip'ske)	egyptjke (egyptjke)	2
	5	pojesti	pogiefi	1
	8	nadjidu	nadgidu	1
	8	hoduji	hodugi	1
	2	jiedie	giedie	1
	5	jedno (jed'no)	gedno	2
*	6	pokoinie	pokoynye	1
	8	moji	mogi	1
	2	vijde	wigde	1
	1	erom	Jeronym	1
	8	jinim'	gynym	3
	8	jinim'	gynymy	1
	2	bojovachu	boiowachu	1
	2	bojovaše	boiowaffe	1
	5	jel'boe	Gelboe	2
*	2	jonatas'	Jonatas	1
*	6	svoi	Jwoi	3
*	2	jor'dana	Jordana	2
	3	ěbes'	Jabes	1
*	7	jabes	Jabes	1
	8	net'baji	netbagi	1
	8	znamenaji	znamenagi	1
	8	počinaji	poczinagi (poczynagy)	2
	2	jmenowanich'	gmenowanych	1
	8	jina	gyna	2
	5	nesjed'nana	nefgiednana	1
	2	jieti	gieti	1
	1	troe	Trogie	1
	1	troe	troge	1
*	2	jonice	Jonyce	1
	1	utiekae	vtielagie	1
*	7	ja	ja	1
	1	emuž'to	gemuzto	1
	8	jichžto (jichž'to)	gichzto	4
	1	ednomu (ed'nomu)	gednomu	2
*	2	jonati	Jonatie (Jonathe)	2
	8	jinich (jinich')	gynych	6
	8	menuji	menugi	2

	5	nadiejem´	nadiegem	1
*	6	moižiešovi	Moizi	1
	3	ěkob	Jacob	1
*	2	jonatu	Jonatu	3
	8	rimujice	rymugice	1
	1	ukazue	vkazugie	1
	3	ěk	iak	2
*	6	teiž	tei	1
	8	majic (majic´)	magicz	3
	8	majic´	magie	1
*	4	przychaziei	przychaziei	2
	8	rziekaji	rziekagi	1
	8	jiste	gifte	1
	5	olejem´	olegem	1
*	6	tvei	twei	3
	3	ěbiti	Jabiti	1
	2	jste	gfte	1
*	6	boite	boite	1
*	6	voiska (voi´ska)	wojka	2
*	4	rozumiei	rozumyei	2
	8	vijide	wigide	1
*	2	joab (joab´)	Joab	16
	2	bojovali	boiowali	1
*	2	jozef (jozef´)	Jozefq (Josephus)	7
	8	jinimi	gynymy	2
	8	utiekajicieho	vtekagicieho	1
	8	przijidu	przigidu	3
	3	ben´ěmin´	beniamyn (benyamyn)	3
*	6	voiskem´	wojkm	1
	2	jda	gda	1
*	2	jor´dan´	Jordan	1
*	6	ptolomei	ptolomei	1
	8	ajich´	agich	1
*	5	jetran´	Jetran	1
	1	ehož (ehož´)	gehoz	3
	8	jižto (již´to)	gizto	2
	1	eruzalemi (eruzalemie)	Jerufalemye	7
	2	jsuc´	gfucz	1
*	6	krasnei	krafnei	1
	1	vistrziehae	wistrziehagie	1
	8	ščekaji	ščekagi	1
	1	eliž´	geliz	1
	1	ejieho	gegieho	1
	2	ejieho	gegieho	1
*	6	niei	nyei	2
	1	ešče	gešče	2
	8	milujic´	mylugicz	1
	2	jmenu	gnemu	2
	2	jmeno	gmeno	3
*	6	naiviec (naiviec´)	naywicz	2

	7	przijat´	przijat	1
*	6	poidu	poidu	1
	8	otjide	otgide	1
	1	vracue	wraczuege	1
	8	podobnieje	podobnyege	1
	1	padae	padagie	1
*	2	jonatie	Jonate	1
	6	zievi	zgiewi	1
	8	vjideš'ta	wgideš'fta	1
	8	nadiejece	nadiegece	1
*	6	naiprve (naipr've)	naiprwe	5
*	6	dostoineho	doštoyneho	1
	2	vibojova	wyboiowa	1
	1	eruzalem´	Jerufalem (Jerufalema)	6
	1	eruzalem´	ierufalem	1
*	5	jebuzea	Jebuŕea	2
	5	nevjedeš	newgiedešš	1
	5	jeliž	geliz	1
*	6	oteimeš´	oteymešš	1
	1	nepotrziebuem´	nepotrzebugem	1
	6	neveideš´	newgiedešš	1
*	6	neveidu	neweidu	2
	8	pokladajic´	pokladagicz	1
*	5	jebuzeus´	Jebuŕeus	1
	1	žadae	zadagie	1
*	5	jebuzei	Jebuŕei	1
*	6	jebuzei	Jebuŕei	1
	1	posielae	pošielagie	1
	8	počitaji	poczitagi	1
*	5	jebus	Jebus	1
	1	ebuzalem´	Jebuŕalem	1
*	5	jero	jero	1
*	5	jerosolima	Jeroŕolyma	1
	1	kralue	kraluge	1
*	6	dostoini	doštoiny	1
*	6	stroicie	štroicie	1
*	6	aiot´	aiot	1
*	6	neisa	neiša	1
	5	jetei	gethei	1
*	6	jetei	gethei	1
*	6	dvoi	dwoi	1
	8	nevznieji	newznyegi	1
	8	naliji	nalegi	1
	1	oleem	olegem	2
	8	posmievajici	pošmyewagici	1
*	6	pomahai	pomahai	1
	8	pokornieji	pokornyeffi	1
	8	radieji	radiegi	1
	1	eje	gegie	1
	2	eje	gegie	1

	1	ejich	gegich	1
	8	ejich	gegich	1
*	6	pokoi	pokoi	2
	8	nadieji	nadiegi	1
	8	čekaji	czekagi	1
*	6	dobrodieistvie	dobrodieynftwie	1
	1	ote	otgie	1
	8	zabijeni	zabigeny	1
*	6	svei	ʃwei	3
	6	sirii	ʃirij	1
	6	ioram´	Joram	1
	5	jelenov´	gelenow	1
	2	jiez´dnich´	gieznych	1
	5	ječmen´	geczmen	1
	8	jimiž	gymyz	2
	3	d´ěbla	dgabla	2
	1	ezuchrista	Jefucryfta	1
	3	d´ěbllove	dgabllove	1
	3	d´ěbllove	dgabllove	1
	8	dichajicieho	dichagicieho	1
	3	d´ěblu	dgablo	1
	2	vijda	wigda	1
	8	ujišćenie	ugijʃćenye	1
	8	nasiekaji	naʃiekagi	1
	2	jiedla	giedla	1
	2	hojnost	hojnoft	1
	5	jedle	giedle	1
	1	davae	dawagie	1
	1	olee	olegie	2
	8	rijic	rigicz	1
*	6	neisu	neifju	2
	8	jimi	gymy	1
	8	siekaji	ʃiekagi	1
	8	ejipta (ejip´ta)	egipta	10
	2	maj´	mai	1
	1	popisue	popifuge	1
*	6	tei	tei	5
	1	przipisue	przipifuge	1
	1	ednom (ednom´)	gednom	2
	1	vstupue	wʃtupuge	1
	8	vinikajicie	wynykagiecie	2
*	6	naiviš´šieho	naywiʃʃieho	1
*	6	nainiž´šieho	naynyzʃʃieho	1
*	6	doleišie	doleiʃʃie	2
	8	krajich´	kragich	1
*	6	naiviš´šiei	naiwiʃʃiei	1
	5	jed´lovimi	gedlowymy	1
	1	spoeni	ʃpogeny	2
	1	spoenie	ʃpogenye	1
	8	vinikajici	wynykagici (wynykagicy)	2

	1	edne (ed'ne)	gedne	4
*	6	moižišieov'	Moizieffow	1
*	6	moižieš'	Moizieff	3
	3	ěkos'ti	iakofti	1
*	6	moižiešovim'	Moizieffowym	1
*	6	vež'daišiemu	wездaišsiemu	1
	1	ednu	gednu	1
	2	vejdieše	weidieffe	1
	8	oblčeji	obliczegi	1
*	6	div'nieišie	dywnyeiffie	1
	2	ob'jieti	obgieti	1
	2	jsu	gfu	1
	2	spojovanie	špoiowane	1
	1	ednei	gednei	1
*	6	ednei	gednei	1
	8	przikrivajic	przikrywagicz	1
	1	stupue	štupuge	1
*	6	raiska	raifka	1
	3	ěblka (ěbl'ka)	gabka	2
	3	ěblek'	gablek	1
	3	ěchim'	Jachym	1
	1	edniem (edniem')	gednyem	2
	8	ob'novujic'	obnowugicz	1
	8	krajinie	kragynye	1
*	6	hlinovatei	hlynovatei	1
*	6	netbai	netbai	1
	1	s'ednava	šgednawa	1
	1	spoenim'	špogenym	1
*	6	vnieišie	wnyeiffie	2
	2	jma	gma	1
	2	pokojove	pokoiove	1
	8	jite	gite	1
	8	z'mieniji	zmyenygi	1
	2	jsta	gfta	1
	8	jinie	gynye	1
*	7	jahnove	Jahanowe	1
	8	napominajic'	napomynagicz	1
	8	jion'	gion	1
	1	edine	giedyne	1
*	6	niž'siei	nyzšfiei	1
	1	krae	kragie	2
	8	sstupujice	štupugice	1
*	6	obeimieše	obeymyeffe	1
	2	tajiechu	tagiechu	1
*	6	nainiž'sie	naynyzšfiei	1
	8	vistupujic'	wištupugicz	1
	2	miejiechu	myegiechu	3
	2	šijiech	šfigiech	1
	2	stojiechu	štogiechu	1
	1	ednostaine	gednoftayne	1

*	6	ednostaine	gednoftayne	1
*	6	Natumei	Nachymei	1
	8	umijic'	umygicz	1
	5	je	gie	1
	8	oferujici	offierugicz	1
	8	przijimani	przigymany	1
	5	jedie	giedie	1
*	6	naiviece	naywiecze	1
	5	maje	magie	1
	5	zarzije	zarzigie	2
	8	jineho	gyneho	3
*	6	naiviet'cie	naiwiet'fjie	1
	5	rzijen'	rzigen	1
	3	eh'nove	Jahanowe	1
	8	zpievajicich'	zpiewagicich	1
	2	jdiechu	gdiechu	1
	2	čijiechu	czigiechu	1
	8	jimižto	gymyzto	1
*	6	kamen'niei	kamennyei	1
*	6	sinaï	Ńinaï	1
*	6	moižiešem'	MoiŃen	1
	5	jeskini	gieŃkyny	1
	1	poed'nu	pogednu	1
*	6	veida	weida	1
	1	stoe	Ńtogie	1
*	6	kralovei	kraloweï	1
	8	schaziejic'	Ńchaziegicz	1
	3	ěžikem	iazikem	1
	1	eruzalemu	JeruŃalemu	1
	3	pod'ěsna	pod aïŃna	1
	8	ejip'skemu	egiptŃkemu	1
	2	bojovni	boiowny	1
*	6	kananeis'ke	kananeïŃke	1
	8	ejip'skem	egiptŃkem	1
	2	jiezdiec	giezdiecz	1
	2	przijiede	przigiede	2
*	6	krai	krai	1
	8	tajilo	tagilo	1
	8	jistim'	gyŃtym	1
	2	krajie	kragie	1
	8	roz'dvojil	rozdwoŃil	1
	8	pokoji	pokogi	1
	9	ienebach	Jenebach	1
	5	vijed	wiged	1
*	6	nepokoi	nepokoi	1
*	5	jeroboam (jeroboam')	Jeroboam	5
	5	vijel	wigiel	1
	1	vipravue	wipravuge	1
110 různých shodných dvojic výskytů		222 shodných dvojic výskytů	443 různých dvojic výskytů	celkem 1255 tvarů

